

VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS

Ilona Mickienė

Lietuvių kalbos fonetikos pratybos

(metodinė mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams)

Kaunas, 2008

Ilona Mickienė. Lietuvių kalbos fonetikos pratybos.
metodinė mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams.

Recenzentai: doc.dr. Daiva Deltuvienė
(VU Kauno humanitarinis fakultetas)
dr. Lidija Kaukienė
(Vilniaus universitetas)

Mokymo metodinė priemonė patvirtinta Vilniaus universiteto
Kauno humanitarinio fakulteto Taryboje 2006 m.rugsėjo 13 d.
(protokolo Nr. 1)

ISBN 978-9955-33-029-5

Turinys

Pratarmė.....	4
Bendrinės lietuvių kalbos tartis.....	5
Balsiai.....	5
Dvibalsiai ir dvigarsiai.....	6
Priebalsiai.....	7
Skiemuo.....	8
Garsas ir raidė.....	9
Fonetinė transkripcija.....	9
Nagrinėjimo pavyzdžiai.....	11
Tarties pratimai.....	14

Pratarmė

Mokomoji knyga skirta filologijos specialybės studentams. Ji gali būti naudinga ir vyresniųjų klasių moksleiviams, norintiems susipažinti su dabartinės lietuvių kalbos fonetikos dalykais. Šioje mokymo priemonėje supažindinama su teoriniais bendrinės lietuvių kalbos fonetikos dalykais, stengiamasi, kad skaitytojai suprastų fonetinius procesus, vokalizmo ir konsonantizmo klasifikaciją. Nuoširdžiai dėkoju recenzentėms doc. dr. Daivai Deltuvienei ir dr. Lidijai Kaukėnienei už pastabas, padėjusias tobulinti šį leidinį.

Bendrinės lietuvių kalbos tartis

Tartis yra bendrinės kalbos fonetinių normų visuma. Bendrinė lietuvių kalba susidarė vakarų aukštaičių pietinės tarmės pagrindu. Tobulinti bendrinę kalbą pradėta nuo rašto. Vėliau susirūpinta ir šnekamąja kalba. Tačiau sunorminti šnekamąją kalbą sunku, nes ja kalba, kaip minėta, įvairių tarmių atstovai. Antra vertus, kalbėjimas yra stichiškas procesas ir tai taip pat sunkina galimybę kalbėti taisyklingai. Bendrinė tartis norminti pradėta gana vėlai. Ir šiomis dienomis bendrinės kalbos tarčiai skiriama mažai dėmesio. Į bendrinę tartį skverbiasi tarminiai elementai. Tam tikrų profesijų žmonės specialiai mokosi taisyklingos tarties, todėl taisyklingesnę tartį išgirstame aktorių, radijo ir televizijos diktorių kalbose. Tarties normas gana sunku reguliuoti, tačiau jų laikytis, bent jau kalbant viešai, privaloma. Mokantis taisyklingos tarties, negalima išsiversti be fonetikos žinių.

Fonetika yra kalbos šaka, tirianti kalbos garsinę sistemą, realizuojamą įvairiuose šnekos aktuose. Tą sistemą sudaro garsai, jų junginiai ir intonacijos reiškiniai.

Balsiai

Mokantis bendrinės tarties ypač svarbu skirti ilguosius ir trumpuosius balsius. Ilgasis balsis visada yra tariamas ilgiau už trumpąjį, plg. *Kàsti – kàstas, nèšti – nèštas*. Lietuvių bendrinėje kalboje ilgieji balsiai yra [a:], [æ:], [e:], [e:], [i:], [o:], [u:], kurie žymimi raidėmis *a, a, e, e, é, y, i, o, ū, u*. Garsų, kurie žymi ilgąsias raides, yra mažiau. Fonetinėje transkripcijoje taškas viršuje dešinėje žymi garso ilgumą. Ilgųjų garsų tarimas nesiskiria, skirtingas užrašymas rodo tik istorinę garsų kilmę. Bendrinėje lietuvių kalboje balsis *a* (trumpasis ir ilgasis) po minkštųjų priebalsių yra supriešakėjęs ir sutapęs su žemutinio pakilimo balsiu *e*, todėl transkribuojamas kaip *e*.

Kirčio atžvilgiu balsių ilgumas lietuvių kalboje yra dvejopas. Vieni balsiai būna ilgi visais atvejais, nepriklausomai nuo to, ar jie yra kirčiuoti, ar nekirčiuoti, plg.: *kalnũ : bũtu, qsq : qsqà*. Toks balsių ilgumas vadinamas nemotyvuotu, nes nėra motyvo, dėl kuriuos jie yra ilgi. Įprastinėje rašyboje jie perteikiami raidėmis *a, e, i, y, o, u, ū*. Tačiau lietuvių kalboje yra balsių, kurie nekirčiuoti būna trumpi, o kirčiuotame skiemenyje pailgėja, plg. *Balà : bālq, akis : ākj, kabl̃ys : kāblj*. Toks balsių ilgumas vadinamas motyvuotu, nes jo motyvas yra kirtis.

Ilgieji balsiai dažnai trumpinami, ypač nekirčiuotoje pozicijoje, pvz.: *lqstēlė* tariama [last`ē`l`e], nors reikėtų tarti [la·st`ē`l`e], *vqšēlis* tariama [vaš`ē`l`is], o reikia tarti [va·š`ē`l`is], *mokytusi* tariama [mo·k`i`tus`i], o reikia tarti [mo·k`i`tu`s`i].

Trumpinamas ir tarptautinių žodžių kirčiuotas galinis [é], pvz.: *ateljė* [at`el`jė] tariama [at`el`jè], *fojė* [fojė] tariama [fojè].

Trumpieji balsiai yra [a], [e], [i], [u]. Jų žymėjimas transkripcijoje nesiskiria nuo rašybos. Tarptautiniuose žodžiuose yra tariamas ir trumpas atviras balsis [o] bei trumpas [e].

Kirčiuotoje pozicijoje linkstama ilginti trumpuosius balsius, pvz.: *tèneša* [t`èn`eša], tariama [t`èn`eša], *nèvagia* [n`èvag`e], tariama [n`èvag`e], *pirmàsis* [p`irmàs`is] tariama [p`irmàs`is], *visas* [v`ìsas] tariama [v`ì-sas], *kùr* [kùr] tariama [kūr].

Pailginamas ir nelietuviškos kilmės trumpasis balsis [o], pvz.: *konkùrsas* [konkùrsas] tariama [kõ-*nkursas*], *teòrija* [t`e-òr`ije] tariama [t`e-ò-r`ije].

Ilginami tarptautinių žodžių galūnių [u], [i], pvz.: *ragù* [ragù] tariama [ragū], *taksì* [tak`s`ì] tariama [tak`s`ĩ].

Kai žodyje susiduria du balsiai (atsiranda vadinamasis hiatas) ir lietuviškuose, ir tarptautiniuose žodžiuose jie abu turi būti ištariami, tačiau dažniausiai yra vienbalsinami, pvz.: *koordinacija* [ko-or`d`inã-c`ije] tariama [kor`d`inã-c`ije], *kreivaakis* [k`r`eivaã-k`is] tariama [k`r`eivã-k`is], *pódis* [pó-o-d`is] tariama [pó-d`is], *zoofèrma* [zo-of`érma] tariama [zof`érma].

Lietuvių bendrinėje kalboje balsis [a] (trumpas ir ilgas) po minkštųjų priebalsių yra supriešakėjęs ir sutapęs su žemutinio pakilimo balsiu [e], todėl transkribuojamas kaip balsis [e], pvz.: *apačià* [apač`è], *rãdijas* [rã-d`ijes], *žinià* [ž`in`è].

Dvibalsiai ir dvigarsiai

Lietuvių kalboje yra dvibalsiai: *ai, au, ei, ie, uo, ui* bei mišrieji dvigarsiai: *al, am, an, ar, el, em, en, er, il, im, in, ir, ul, um, un, ur*. Dvibalsiais juos laikome todėl, kad abu jų dėmenys priklauso tam pačiam skiemeniui. Jų dėmenis sieja ir pat sieja ir palyginti sklandi artikuliacijos slinktis, ir priegaidė. Mišriųjų dvigarsių artikuliacija nėra labai sklandžios slinkties. Lietuvių kalboje šiuos junginius, kaip ir dvibalsius, labiausiai vienija priegaidė. Grynyjų dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių pirmųjų ir antrųjų dėmenų ilgumas priklauso nuo kirčiavimo (išskyrus sutaptinius dvibalsius [ie],[uo]). Kirčiuotas junginio dėmuo (išskyrus [u], [i]) pailgėja iki pusilgio. Tašku apačioje dešinėje žymimas garso (balsio arba balsingolo priebalsio) pusilgumas, pvz.: [á.rklas], [ká.imas]. Nekirčiuoti komponentai yra tik trumpi. Tariant sutaptinius dvibalsius [ie], [uo] jie, ypač nekirčiuoti, dažnai vienbalsinami, pvz.: *nuovokùs* [nuovo-kùs] tariama [no-vo-kùs], *užsieniētis* [us`ien`iēt`is] tariama [us`en`iēt`is].

Transkribuojant mišriuosius dvigarsius *il, im, in, ir, ul, um, un, ur* fonetinėje transkripcijoje pirmojo dėmens kirtis žymimas dešiniu ženklu, nes šie dvigarsiai laikomi vienu ilguoju garsu. Šių mišriųjų dvigarsių tarime daromos dvi klaidos: arba ilginamas pirmasis kirčiuotas dvigarsio komponentas, pvz.: [s`p`inta] tariama [s`p`i-nta], [spùrga] tariama [spú-rga], arba yra pakeičiama priegaidė [s`p`iñ.ta], [spur.ga].

Priebalsiai

Lietuvių kalbos priebalsiai pagal funkciją skiriami į balsinguosius ir trankiuosius. Balsingieji priebalsiai yra 6: *l, r, m, n, j, v*. Visi kiti priebalsiai yra trankieji, kurie, savo ruožtu, skirstomi į pučiamuosius ir sprogstamuosius. Pagal papildomąją liežuvio artikuliaciją yra apibudinamas priebalsių minkštumas. Minkštieji priebalsiai tariami liežuvio vidurinei daliai papildomai pakilus prie kietojo gomurio. Liežuvio vidurinės dalies pakilimas kietojo gomurio link yra pagrindinė priebalsio *j* artikuliacijos ypatybė, todėl šis priebalsis yra minkštas iš prigimties. Visi kiti priebalsiai pagal kietumą minkštumą sudaro poras, plg. *[salà]* : *[s`u-las]*, *[palà]* : *[p`il`is]*. Skiriamas dvejopas priebalsių minkštumas: nemotyvuotas (jotinis) ir motyvuotas (asimiliacinis). Nemotyvuoto minkštumo priebalsiai gali būti prieš labializuotus užpakalinės eilės balsius *[u]*, *[o]*, plg. *[karu-]* : *[kar`ũ]*, *[lã-pu-]* : *[lã-p`ũ]*. Šis priebalsių minkštumas atsirado išnykus *j*, kadaise buvo tariama ne siūlas, lapių, o sljūlas, lapjū. Motyvuoto minkštumo priebalsiai yra prieš priešakinės eilės balsius *[e]*, *[e-]*, *[i]*, *[i-]*, *[é]* bei sutartinį dvibalsį *[ie]*. Šiuo atveju priebalsiai suminkštėjo todėl, kad priešakinės eilės balsiai lietuvių kalboje yra tariami minkštai, plg. *[l`iko-]*, *[l`iẽka]*, *[l`ès`i]*. Taigi balsiai sąlygojo priebalsių suminkštėjimą, todėl toks minkštumas yra vadinamas motyvuotu (asimiliaciniu). Minkštumas fonetinėje transkripcijoje žymimas ` , tik *[j]*, iš prigimties minkšto garso, minkštumas nežymimas. Asimiliacinis ir jotinis minkštumas transkripcijoje traktuojamas vienodai, nors jotinis minkštumas yra stipresnis.

Tariant priebalsius taip pat daroma nemažai klaidų. Kartais priebalsiai tariami kietai ten, kur turėtų būti minkštinami, pvz.: *[kan`d`ikl`is]* tariama *[kand`ikl`is]*, *[núom`p`in`ig`ei]* tariama *[núomp`in`ig`ei]*.

Kietieji priebalsiai dažnai be reikalo minkštinami tarptautiniuose žodžiuose prieš užpakalinės eilės balsius *a, o, u, ū*, pvz.: vietoj *[f`iltras]* tariama *[f`il`tras]*, vietoj *[asfá.ltas]* – *[asfã.l`tas]*.

Bendrinės kalbos tarties norma yra žodžio gale tarti kietuosius priebalsius, tačiau neretai ir čia daroma klaida, pvz.: vietoj *[gál]* tariama *[gál`]*, vietoj *[t`pač]* – *[t`pač`]*.

Bendrinėje leituvių kalboje netariami du vienodi priebalsiai, pvz.: *iššlavos* *[išlavo-s]*, *pùsskritulis* *[pùs`kr`itul`is]*.

Susidūrus dviems panašioms priebalsiams *[s]* ir *[š]*, *[z]* ir *[ž]* tariamas tik antrasis, pvz.: *pùšsvarkis* *[pùšvar`k`is]*, *ùžsakai* *[ùsakai]*, *ùžstatas* *[ùstatas]*.

Kai greta atsiduria duslusis ir skardusis priebalsiai, vyksta priebalsių asimiliacija: duslieji, atsidūrę prieš skardžiuosius, suskardėja, o skardieji prieš dusliuosius – suduslėja, pvz.: *apdailà* [abdailà], *kasdiēnis* [kaz`d`iēn`is], *kažkòks* [kaškò`ks].

Žodžio pradžioje arba žodžio viduryje, kai tariamas, bet nerašomas priebalsis j, fonetinėje transkripcijoje jis yra rašomas, pvz.: *ietis* [jiet`is], *ievà* [jievà], *specialūs* [s`p`ec`ijelūs].

Dažnai girdimi balsiai [ɨ], [ɛ], kurių lietuvių bendrinėje kalboje nėra, pvz.: tariama [šasłɨkai], [protɛstas].

Įsidėmėti reikėtų žodžių [á.l`tas], [pól`ka], [vá.l`sas] tarimą.

Skiemuo

Skiemuo yra kalbos srauto atkarpa, sudaranti minimalų artikuliacinį, akustinį ir funkcinį vienetą. Kiek žodyje yra balsių, dvibalsių ar mišriųjų dvigarsių, tiek tra ir skiemenų. Lietuvių bendrinėje kalboje pagal skiemens pagrindą sudarančius garsus skiriami dvejopi skiemenys: ilgieji ir trumpieji. Ši svarbi prozodinė charakteristika priklauso nuo skiemes centro. Lietuvių kalboje skiemens centrą gali sudaryti balsiai, dvibalsiai ir mišrieji dvigarsiai. Jie ir patys vieni gali sudaryti skiemens centrą, bei kartu su iš abiejų pusių prisišliejusiais priebalsiais.

Skiiemenys, kurių pagrindą sudaro trumpieji balsiai, yra trumpieji, pvz.: *ge-ri*, *ma-ma*, *sku-bus*, *vi-si*. Nustatant skiemens trumpumą, reikia gerai apžiūrėti, kad trumpasis balsis būtų monoftongas, kad jis nebūtų dvigarsio dėmuo, pvz.: *pil-ti*, *kur-ti* čia nepriklauso.

Skiiemenys, kurių pagrindą sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai ar mišrieji dvigarsiai, yra ilgieji, pvz.: *sū-nūs*, *ro-do*, *die-nos*, *šau-kei*, *kal-nams*, *pul-kai*, *stum-do*.

Atkreiptinas dėmesys į dvigarsius: nors jų dėmenys gali būti trumpieji balsiai, pvz.: *ken-tė*, *kal-tas*, tokie skiemenys yra ilgieji, nes jų pagrindas yra ne trumpasis balsis, o visas dvigarsis. Taigi praktiškai nustatant skiemens centrą, pirmiausia reikia žiūrėti ne jo balsio, o to, ar skiemens centre yra dvigarsis, ar balsis.

Skiiemenys yra kirčiuoti ir nekirčiuoti.

Klasifikuojant skiemenis skiriami uždarieji ir atvirieji skiemenys. Šios skiemenų rūšys nustatomos pagal skiemens galą. Atvirieji skiemenys baigiasi balsiais, pvz.: *lai-žė*, *la-šė-jo*, *pa-ki-lo*; uždarieji skiemenys – priebalsiais, pvz.: *ant-ras*, *miš-kas*, *pal-tas*.

Dar skiriami pridengti ir ne pridengti skiemenys. Pridengti skiemenys prasideda priebalsiais, o ne pridengti – balsiais arba dvibalsiais.

Uždariųjų ir atvirųjų, pridengtųjų ir ne pridengtųjų skiemenų skyrimas lietuvių kalboje nėra toks svarbus kaip trumpųjų ir ilgųjų skiemenų skyrimas.

Garsas ir raidė

Įprasta lietuvių kalbos rašyba ne visada tiksliai atspindi žodžio sandarą. Yra atvejų, kai nesutampa garsų ir raidžių skaičius žodyje: raidžių yra daugiau, negu ištariama garsų, pvz.: 1) garsai *dž, dz ch, ie,uo* žymimi dviem raidėm, todėl žodyje *uoga* yra 4 raidės, 3 garsai; 2) lietuvių kalboje netariami du vienodi greta esantys priebalsiai, tad žodyje *pusseserė* [*pus'es'er'e*] 9 raidės, 8 garsai; 3) tarpusavyje susidūrus priebalsiams *s, z, š, ž* pirmasis garsas netiriamas, todėl *užsakovas* [*usakō-vas*] yra 9 raidės, 8 garsai; 4) po minkštojo priebalsio prieš užpakalinės eilės balsius rašoma raidė [*i*] nežymi garso, tik rodo priebalsio minkštumą *karšincius* [*kar's'iñ. 'č'ūs*] yra 10 raidžių, 9 garsai; 5) lietuvių kalboje tarp balsių [*i*] ir [*a*] yra naikinamas hiatas, t. y. [terpiamas [*j*]], o rašte tai neatsispindi, todėl žodyje *variantas* [*var'ijé. ntas*] yra 9 raidės, 10 garsų; 6) raidžių ir garsų skaičius neatitinka ir dėl žodžio pradžios dėsnių, nes, pavyzdžiui, žodyje *ieva* [*jievà*] yra 4 garsai, 4 raidės (rašyboje nežymimas, bet tariamas [*j*]; sutaptinis dvibalsis ie vienbalsinamas).

Transkribuojant žodžius atsiranda raidžių ir garsų neatitikimas dėl asimiliacijos (raidžių ir garsų skaičius būna vienodas, bet dėl įvykusios asimiliacijos jie tariami kitaip), pvz.: *dirbti* [*d'ir'p't'i*]. Žodžio gale, veikiant tam tikriems dėsniams, taip pat atsiranda raidžių ir garsų neatitikimo atvejų, pvz.: *daug* [*daũ.k*]. Rašyboje nežymimas priebalsio *n* sugomurėjimas prieš gomurinius priebalsius [*g*], [*k*], pvz.: *langas* [*lá.ŋgas*], *lankyti* [*lan'k'i't'i*].

Dažnai ta pati raidė žymi skirtingus garsus, nes rašte nežymimas balsių padėtinis ilgumas, pvz.: *lapas* [*lã-pas*] – dvi vienodai parašytos raidės [*a*], nors pirmoji žymi ilgąjį balsį, o antroji – trumpąjį.

Rašte nežymimas sudėtinio dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių pirmojo arba antrojo dėmens pailgėjimas (dėl tvirtapradės arba tvirtadalės priegaidės), pvz.: *laivas* [*laĩ.vas*], *mausti* [*maũ.s't'i*].

Fonetinė transkripcija

Fonetinė transkripcija yra palyginti tikslus kalbos garsų užrašymas mokslo reikalams. Transkribuojant žodžius stengiamasi laikytis principo: skirtingi garsai rašomi skirtingomis raidėmis, kiekvienas sava, t. y. fonemos ir jų variantai. Fonetinę transkripciją sudaro raidės ir diakritikai (specialūs ženklai prie raidžių). Fonetinėje transkripcijoje žymima balsių ilgumas, pusilgumas, supriešakėjimas, priebalsių minkštumas, pusilgumas, žodžio kirtis ir priegaidė.

Trumpieji balsiai: [*a*],[*u*],[*e*],[*i*],[*o*].

Ilgieji balsiai: [*aː*],[*oː*],[*uː*],[*eː*],[*é*],[*iː*].

Pusilgiai balsiai (tvirtapradžiuose dvigarsiuose): [*a.*],[*e.*].

Sudėtiniai dvibalsiai (nekirčiuoti): [ai], [ei], [au], [eu], [ui].

Sutartiniai dvibalsiai: [ie], [uo].

Sprogstamieji priebalsiai: [p], [t], [k], [b], [d], [g].

Pučiamieji priebalsiai: [s], [z], [š], [ž], [f], [x], [h].

Afrikatos: [c], [dz], [č], [dž].

Balsingieji priebalsiai: [l], [r], [m], [n], [ŋ], [j], [v].

Diakritikų reikšmės ir vartojimas

- a) Taškas viršuje dešinėje žymi garso (balsio) ilgumą, pvz.: [o·ras].
 2. Taškas apačioje dešinėje žymi garso (balsio arba balsingojo priebalsio) pusilgumą, pvz.: [á.rklas].
 3. Du taškai po raide žymi didelį balsio [é] siaurumą, pvz.: [l'e·l'e·].
 4. Kablelis viršuje dešinėje žymi priebalsio minkštumą, pvz.: [l'e·sa].
 5. Atvirkščias kablelis viršuje dešinėje žymi priebalsio aspiraciją, pvz.: [màt].
 6. Taškas virš užpakalinės eilės balsių o, ū ir dvibalsio uo žymi jų supriešakėjimą, pvz.: [s'û·las].
 7. Hiatas žymimas brūkšneliu, pvz.: [a·ero·úostas].
 8. Lankelis tarp žodžių žymi nekirčiuoto žodelio (klitiko) prisijungimą prie kirčiuoto, pvz.: [iš·namũ·].
- b) /,/,?;! yra pauzės, klausimo ir sušukimo ženklai.

Įsidėmėti:

- c) Didžiosios raidės transkripcijoje nerašomos.
2. Netariamų garsų raidės nerašomos.
3. [j] minkštumas nežymimas.

Fonetinis nagrinėjimas

Fonetinį nagrinėjimą sudaro:

d) bendras žodžio apibūdinimas;

b) nagrinėjimas pagarsiu.

Žodžio apibūdinimas

Fonetiškai nagrinėjamą žodį reikia sukirčiuoti ir fonetiškai transkribuoti, kad būtų aišku, iš kokių garsų jis sudarytas. Skiemėnų ribas žymėti brūkšneliais. Skiemens centą pabraukti vienu brūkšneliu.

Apibūdinant žodį fonetiškai, reikia nurodyti:

- e) raidę ir garsus; paaiškinti, jeigu reikia, garsų ir raidžių neatitikimo priežastis;
- b) skiemenis;
- f) skiemens tipus pagal
 - 2) ilgumą,

- 3) atvirumą,
- 4) santykį su kirčiu bei priegaide.

Nagrinėjimas pagarsiui

g) Balsių nagrinėjimas

Nagrinėdami balsius nurodome:

- h)** balsio eilę;
- i)** balsio pakilimą;
- j)** lūpų veiklą;
- d) kiekybė ir rūšį (ar balsis ilgas iš prigimties, ar dėl padėties);
- e) papildomąją artikuliaciją.

k) Dvigarsių nagrinėjimas

Nagrinėdami grynuosius dvibalsius ir mišriuosius dvigarsius nurodome:

- l)** koks yra dvigarsis (sudėtinis, sutaptinis, mišrusis);
- m)** dvigarsio eilę;
- n)** dvigarsio komponentus (jeigu dvigarsis nesutaptinis) nagrinėjame juos atskirai.

o) Priebalsių nagrinėjimas

Nagrinėdami priebalsius nurodome:

- p)** balsingumą;
 - q)** tarimo būdą;
 - r)** tarimo vietą pagal aktyvųjį ir pasyvųjį kalbos padargą;
 - d) balso stygų dalyvavimą (tik kalbant apie trankiuosius priebalsius);
 - e) papildomąją artikuliaciją;
 - s)** kietumą ar minkštumą (padėtinį ar prigimtini),
- 2) aspiraciją,
 - 3) pailgėjimą dėl priegaidės.

Nagrinėjimo pavyzdžiai

Raidės atitinka garsus.

Rasà [rɑ-sɑ] – 3 raidės, 3 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *ra-* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis *a* ir atviras, nes baigiasi balsiu. Skiemuo *-sà* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis *a* ir atviras, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtapradė.

[r] – balsingasis, sklandusis, liežuvio priešakinis, dantinis, virpamasis, kietasis priebalsis.

[ɑ] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis trumpasis balsis.

[s] – trankusis, pučiamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, kietasis priebalsis.

[a] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis trumpasis balsis.

Láimė [lá.i-mé] – 5 raidės, 5 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *lá.i-* yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro dvigarsis *ai* ir atviras, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtapradė. Skiemuo *-m'é* yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro ilgasis balsis *é* ir atviras, nes baigiasi balsiu.

[l] – balsingasis, sklandusis, liežuvio priešakinis, šoninis, kietasis priebalsis.

[á.i] – grynasis sudėtinis dvibalsis. Jo pirmasis komponentas *á.* – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, pusilgis (dėl padėties) balsis. Antrasis komponentas *i* – priešakinės eilės, aukštutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[m'] – balsingasis, nosinis, abilūpinis, minkštasis priebalsis.

[é] – priešakinės eilės, vidurinio pakilimo, ilgas iš prigimties, nelūpinis balsis.

Kánda [ká.n-da] – 5 raidės, 5 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *ká.n* – yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro dvigarsis *an* ir uždaras, nes baigiasi priebalsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtapradė. Skiemuo *-da* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis *a* ir atviras, nes baigiasi balsiu.

[k] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio užpakalinis, gomurinis, duslusis, kietasis priebalsis.

[á.n] – mišrusis dvigarsis. Jo pirmasis komponentas *a* – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, pusilgis (dėl tvirtapradės priegaidės) balsis. Antrasis komponentas *n* – balsingasis, nosinis, liežuvio priešakinis, dantinis, kietasis priebalsis.

[d] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, duslusis, kietasis priebalsis.

[a] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

Ievà [jie-và] – 4 raidės, 4 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *jie-* yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro grynasis sutaptinis dvigarsis ir atviras, nes baigiasi balsiu. Skiemuo *-và* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis, ir atvirtas, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtagalė.

[j] – balsingasis, paprastasis, liežuvio vidurinis, minkštas iš prigimties priebalsis.

[ie] – priešakinės eilės grynasis sutaptinis dvibalsis.

[v] – balsingasis, paprastasis, lūpų dantinis, kietasis priebalsis.

[a] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

Kibti [k'ip'-t'i] – 5 raidės, 5 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *k'ip'* – yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir uždaras, nes baigiasi priebalsiu. Šis skiemuo

kirčiuotas, jo priegaidė tvirtapradė. Skiemuo *-t'i* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu.

[k'] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio užpakalinis, gomurinis, duslusis, minkštasis priebalsis.

[i] – priešakinės eilės, aukštutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[p'] – trunkusis, sprogstamasis, abilūpinis, duslusis, minkštasis priebalsis.

[t'] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, duslusis, kietasis priebalsis.

[i] – priešakinės eilės, aukštutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

Skirtingas raidžių ir garsų kiekis.

Púodas [púo-das] – 6 raidės, 5 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *púo-* yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro ilgasis sutaptinis dvigarsis *uo* ir atviras, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtapradė. Skiemuo *-das* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu.

[p] – trunkusis, sprogstamasis, abilūpinis, duslusis, kietasis priebalsis.

[uo] – užpakalinės eilės, labializuotas, grynasis sutaptinis dvibalsis.

[d] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, skardusis, kietasis priebalsis.

[a] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[s] – trunkusis, pučiamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, kietasis priebalsis.

Diagramà [d'i-je-gra-mà] – 8 raidės, 9 garsai. Žodis sudarytas iš keturių skiemenų. Pirmasis skiemuo *d'i-* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis *i* ir atviras, nes baigiasi balsiu. Antrasis skiemuo *-je-* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu. Trečiasis skiemuo *-gra-* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu. Ketvirtasis skiemuo *-mà* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtapradė.

[d'] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, skardusis, kietasis priebalsis.

[i] – priešakinės eilės, aukštutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[j] – balsingasis, paprastasis, liežuvio vidurinis, minkštas iš prigimties priebalsis.

[e] – priešakinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[g] – trunkusis, sprogstamasis, liežuvio užpakalinis, gomurio užpakalinis, skardusis, kietasis priebalsis.

[r] – balsingasis, sklandusis, liežuvio priešakinis, dantinis, virpamasis, kietasis priebalsis.

[a] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[m] – balsingasis, nosinis, abilūpinis, kietasis priebalsis.

[à] – užpakalinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis

šviččia [š'v'ič-č'e] – 7 raidės, 5 garsai. Žodis sudarytas iš dviejų skiemenų. Skiemuo *švič-* yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro dvibalsis *ie* ir atviras, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas, jo priegaidė tvirtagalė. Skiemuo *-č'e* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu.

[š'] – trankusis, pučiamasis, liežuvio priešakinis, alveolinis, duslusis, minkštas dėl padėties priebalsis.

[v'] – balsingasis, paprastasis, lūpų dantinis, minkštas dėl padėties priebalsis.

[ie] – priešakinės eilės grynasis sutaptinis dvibalsis, komponentais neskaidomas.

[č'] – trankusis, afrikatinis, liežuvio priešakinis, alveolinis, minkštas iš prigimties priebalsis.

[e] – priešakinės eilės, žemutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

Ūžsienis [ū-s'ie-n'is] – 8 raidės, 6 garsai. Žodis sudarytas iš trijų skiemenų. Pirmasis skiemuo *ū-* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir atviras, nes baigiasi balsiu. Šis skiemuo kirčiuotas. Antrasis skiemuo *-s'ie-* yra ilgas, nes jo pagrindą sudaro grynasis sutaptinis dvibalsis ir atviras, nes baigiasi balsiu. Trečiasis skiemuo *-n'is* yra trumpas, nes jo pagrindą sudaro trumpasis balsis ir uždaras, nes baigiasi priebalsiu.

[ū] – užpakalinės eilės, aukštutinio pakilimo, lūpinis, trumpasis balsis.

[s'] – trankusis, pučiamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, minkštas dėl padėties priebalsis.

[ie] – priešakinės eilės grynasis sutaptinis dvibalsis.

[n'] – balsingasis, nosinis, liežuvio priešakinis, dantinis, minkšta dėl padėties priebalsis.

[i] – priešakinės eilės, aukštutinio pakilimo, nelūpinis, trumpasis balsis.

[s] – trankusis, pučiamasis, liežuvio priešakinis, dantinis, kietasis priebalsis.

Tarties pratimai

Tarties patikra

Raiškiai perskaitykite tekstą, kreipdami dėmesį į ilgųjų ir trumpųjų balsių tarimą.

Staiga pro kalbėjimo dulkes

skiemuo arba žodis koks dunkstels,

įeis – ir kuždės arba šauks,

ieškos į save panašaus,

po tylinčią atmintį rausis,

vartosis, kartosis, teirasis,

kaip uodegą, sunkiai įvilks

tą prasmę, kuri dar įvyks

pajutus, išgirdus, suradus,
 užčiuopus dar skaudančius randus,
 išduodančius, kad kitados
 čia būta skriaudos ir žaizdos
 ar laimės ir džiaugsmo. Kaip skliautą
 du žodžiai iškels pagaliau tą
 skambėjimą. Lyg iš duobės
 iškils kiti žodžiai, subėgs,
 rikiuosis, nustebę klausysis:
 tie du...iš tikrųjų, kaip sykis !

Just. Marcinkevičius.

Raiškiai perskaitykite tekstą, kreipdami dėmesį į ilgųjų ir trumpųjų balsių tarimą.

Nėrą pasáulyje kalbōs, kuri neturētų svetimŭ kalbŭ kilmės žōdžių, skoliniŭ. Jiē ūžima ganà svarbià viētà daūgelyje dabartiniŭ kalbŭ, taip pāt ir lietūviŭ kalbojē. Skoliniaī rōdo istorinę kalbŭ sąveikà, sántykius sù kaimýnais ir kartais yrà vienas iš kalbōs lēksikos papildymo būdŭ. Taiģi tautŭ, ir kalbŭ ryšiaī skātina skoliniŭ vartōjimą.

Kalbōs kultūros pōžiūriu yrà dvejōpŭ skoliniŭ – įtēisintŭ, tai yrà vartōtinŭ, ir neįtēisintŭ, tai yrà nevartōtinŭ. Įtēisinti, tai yrà vartōtini skoliniaī yrà dvejōpi: tikrieji ir tarptautiniai žōdžiai. Jiē skiriasi pagaī asimiliāvimosi láipsnį.

Rudaitienė V., Vitkauskas V. Vakarų kalbų naujieji skoliniai.

Raiškiai perskaitykite tekstą, kreipdami dėmesį į ilgųjų ir trumpųjų balsių tarimą.

Žmogaūs kalbà ir jō būdas – taip pāt kaip ugnis. Gál jì iš tikrŭjŭ ugnis? Ar tiesōs žōdis nedēgina? Ar nešviēčia gūdžiáusioje tamsojē? O kaip sušildo dainà!

Ugnis ir kalbà į pasáulį atējo sù žmogumi. Nōrs kartais sākoma, jóg gyvuliaī kalba, bēt tai tik palyginimas. Gyvulŭs viēn pràneša sàvo būsenà. Jis nēkalba. Niēkad gyvulŭs neužkurs ugniēs. Ugnis rōdo ēsant žmōgŭ. Ő žmoniškūmas girdėti iš kalbōs.

Įš praeitiēs tolumŭ žmogūs atsinešē ūgnį, kàd jì kasdiēn tyriaū liepsnōtŭ. Žmogaūs kalbojē slŭpi jō būdas. Kalbōs skambėjimu jis išrēiškia sàvo vertingumą.

Vydūnas. Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių. Tolima ugnis.

Taisyklingai perskaitykite žodžius.

Afiksas, akcentas, alfabėtas, analogas, apostrofai, archaizmas, incognito, citatà, dialogas, departamentas, dialektas, figūrà, fiktyvūs, flėksija, fonemà, formalūs, geminatà, hidronimas,

idiomà, káلكè, kontèkstas, labializācija, leksemà, lingvistika, mikrotoponimas, monoftòngas, morfemà, objèktas, oikonimas, ortoèpija, paradigmà, patronimas, polisèmija, prefiksācija, prijungimas, prototipas, provincializmas, prozòdija, realizācija, romanistika, sándas, semà, tarmybè, terminijà, toponimika, zoonimai.

Perkaitykite žodžius, kreipdami dėmesį į priebalsio l tarimą.

Álbertas, albùmas, Álfonsas, alió, alkas, alkis, alksnis, alpti, alpulýs, áltas, □ncog, Árnoldas, baldininkas, baldžius, baltistas, baltligè, báltmilčiai, báltžemis, delspinigiai, dilba, dilbis, elgsena, elgtis, élnias, Èvalda, falcètas, falsifikātas, feldmáršalas, filmas, filmúoti, filtras, folklòras, galvinis, gelsvas, gelsvini, geltligè, insùltas, kiaùlpienè, kalbiškas, kalbòvas, káldinti, kális, kálcis, kulkà, kultivúoti, smùlkmena, páltas, pùlsas, Váldas.

Perskaitykite nelietuviškos kilmės žodžius, taisyklingai tardami balsį o.

Abòrtas, abrikòsas, aerofòbija, aerònas, agònija, akòrdas, akròpolis, alegòrija, amazònès, anakònda, anòdas, Apolònas, arònija, blòkas, bloknòtas, bluzònas, boikòtas, boLERò, bòrtas, bòtai, diplòmas, Donkichòtas, dònoras, dòpingas, dominò, drakònas, egzòtika, endoskòpija, fòtelis, gòtika, hormònai, horoskòpas, kòdas, kòkliušas, kokònas, kòkosas, kòledžas, kòmikas, kòntùras, kòpija, koròzija, kòrpusas, kòrtas, kòsmosas, lògika, lòrdas, lòžè, metòdika, metodològija, metrò, mikròbai, mòdelis, mòdulis, mòlinis, monopòlis, morfologija, mòto, motobòlas, motòras, motoròleris, motospòrtas, narkològija, narkòtikai, nòrma, obòjus, òdè, òmas, onkològija, òpijus, opòsumai, òptinis, òrderis, òrganas, ornitològija, Òskaras, ozònas, pomidòras, retòrika, smòkingas, tòninis, tòrtas, tòstas, vagònas.

Perskaitykite nelietuviškos kilmės žodžius, taisyklingai tardami balsį e.

Abscèsas, afèktas, agrèsija, agrèsorius, akcèsas, akušèrija, akvarèlè, alchèmija, alchèmikas, alèrgija, alfabètas, amnèstija, amnèzija, ampèras, analfabètas, analgètikai, anèksija, anèmija, anèmiškas, anestèzija, antitèzè, arsènas, artèrija, artèrinis, artilèrija, artilèrinis, asimètrijs, askètas, askètiškas, aspèktas, astènija, astèninis, atlètas, atlètika, atlètiškas, autogèninis, autoinspèkcija, autoinspèktorius, autoritètas, autotrèningas, aviachèmija, monosèmija, valètas, vèdas, vèkselis, vèktorius, velvètas, vèninis, vèrsija, vinjètè, violètinis, violončèlè, voljèras, zèbras, zootèchnika, žakètas, ženšènis.

Perskaitykite žodžius ir juos sutranskribuokite.

Amoniākas, antibiòtikas, antikvariātas, bastiònas, bataliònas, biològas, diagramà, diāmetras, dietà, epidemiològas, idiòtas, internacionalistas, interviù, iracionalùs, klieñtas klientùrà, kofeinas,

kompaniõnas, konsiliumas, legiõnininkas, lektõriumas, makiãžas, maniãkas, marionètè, matriarchãtas, medaliõnas, oficialùs, oficiãntas, olimpiadà, pianinas, pionièrius, provincializmas, prozãikas, reacionièrius, revoliucionièrius, specialùs, sociolõgas, trecetãtas, triatlõnas, trienãlè.

Taisyklingai perskaitykite balsiø sandũrã (hiatã). Žodžius sutranskribuokite.

- t) aerobùsas, aeroklùbas, aeroxõlis, akordeõnas, amfiteãtras, archeolõgas, autooksidãcija, daugiaãmžis, donžuãnas, faraõnas, feodalizmas, genialùs, geochèmija, homeopãtija, hidroelektrinis, idealùs, koeficiãntas, kooperãcija, kooperuoti, koordinãcija, koordinãtè, ortoèpija, punktuãcija, punktualùs, reabilitãcija, realùs, reanimãcija, reemigrãcija, vãkuumas, zoolõgija, zootèchnika.
- u) bendraamžis, bendraãutoris, daugialãstis, juodaãkis, keliasãkštis, nẽužè, paakỹs, paalksnè, paabejõti, paadyti, paagituoti, paañkstinti, paantraštè, pauglỹs, paegzaminuoti, paeiliuĩ, paežerè, paieškõti, pãima, pasielgè, paùti, plačiašãkis, põodis, priãugo, prièrzinti, sãauga, suabejõti, suakmenèti, suèdè, suũkti, suuñkšti, suõstyti, suũžti, šaltaaũsis.

Parašykite specialybès terminø, kuriuose bũtø trumpai tariami o ir e.

Raiškiai perskaitykite patarles ir jas sutranskribuokite.

Ardami arti, pjaudami pjauti mokomès. Kur mũsø nèra, ten veršiai alũ geria. Nè vienas į savo rankã nekanda. Sprèsk apie žmogũ ne iš nosies, o iš žodžio. Svetima lazda geriau kuprã išlygina. Ant aruodo ir kiaulè ūkininkè. Daugumos žmoniø akys yra svetimose galvose. Ir slèniuose kartais gyvena ereliai. Kvaili laimès ieško, gudrũs laimè kala. Musè prarijèš, nebeišspjausi. Reikia eiti už vedančio, o ne už žadančio. Žiũri viršaus, žiũrèk ir apačios. Katinas su žvirbliu neilgai broliausis. Kas save giria, tã perkũnas spiria. Ar ilgam šuniui dešra po kaklu? Arkliui kojà kausto, o varlè savo atkiša. Ieško kaip varlès savo karaliaus. Iš patalo atsikèlèš, ant grindũ nukrito. Jei viena karvè uodegã užriečia, tai tuoj ir visos. Kad nuo didumo pareitũ, tai karvè zuikĩ pagautũ. Kišenèj ir karaliui špygã gali parodyti. Kur matei, kad iš batũ aulũ šaudytũ? Ne taip įkando, kaip išsigando. Rũkytũ ir kiaulè pypkè, bet apatinè lũpa trumpesnè. Sau į nosĩ negali pabučiuoti. Širdis ne avelè, šieno nepaduosi. Taisos kaip senas jaunã vesti.

Raiškiai perskaitykite sakinius ir juos sutranskribuokite.

Pataikavimas – tai netikri pinigai, kurie bũna apyvartoje tiktai dèl mũsø tuštumo (F. de La Rošfuko). Tobulas žmogus visko ieško savyje, o niekingas – kituose (Konfucijus). Nori save pažinti, pažiũrèk į žmones ir jø darbus. Nori žmones pažinti, į savo širdĩ pažvelk (F. Šileris). Nè vienas is tũ, kuriuos į aukštas viršũnes iškèlè turtai ar pareigybès, nèra didis (Seneka). Mes nieko taip apsuksiai

neapgauđinėjame, kaip patys save (A. Šopenhaueris). Nėra pasaulyje tokio kalno, kurio viršūnės galų gale nepasiektų žmogus (Č. Dikensas). Žmonės bėgtų vienas nuo kito, jeigu būtų vienas kitam absoliučiai atviri (I. Kantas). Labai liūdna, kad žmonių siekimas sumažinti blogį gimdo tiek daug naujo blogio (G. Lichtenbergas). Dirbti, dirbti, be paliovos reikia dirbti. Kitaip dar gyvas apipelėsi (G. Hauptmanas). Jeigu sakote tik tiesą, jums nereikia nieko atsiminti (M. Tvenas). Meilė – tai vieškelis į saulę, grįštas aštriais deimantais, kuriuo turi eiti basas (M. K. Čiurlionis). Tas, kuris sutvardo savo dvasią, stipresnis už tą, kuris nukariauja miestus (E. Hemingvėjus). Tūkstančiai kelių klaidina, į tiesą veda tik vienas (Ž. Ž. Ruso). Ne tas neturtingas, kas nieko neturi, o tas, kuris nedirba (Š. Monteskje). Džiaugsmą patirti nesunku, verčiau būk tvirtas varge (Š. Rustavelis). Gerumas vidiniame žmogaus pasaulyje – tai saulė (V. Hugo). Žinoti, kad mes žinome tai, ką žinome, ir kad nežinome to, ko nežinome, – tai ir yra tikras žinojimas (Konfucijus).

Raiškiai perskaitykite tekstą, jį sutranskribuokite.

Kalbos skambėjimo darnumą užvis puikiausiai atskleidžia daina. Geriau nei sakomas žodis ji atveria žmogaus sielą. Todėl ji taip žavi. Ji prabyla į mūsų sielą kaip joks kitas garsas, jeigu tik dainuojama iš sklidinios širdies, iš gyvos dvasios gilumų.

Kaip klausomasi tokio dainavimo! Dabar tam įprasta rinktis koncertų salėse. Kai dainininkas talentingas, jo dainos turi užburiančią galią. Todėl jos dar ilgai skamba klausytojų širdyse.

Ir vėl kas kita, kai gieda choras, kai giedi su juo. Taip pajuntama visa dainos gyvybė. Daina pažadina, pakylėja ir sujaudina paties sielą, ima ir ji skambėti, guostis, mąstyti ir klausytis.

Vydūnas. Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių. Tėvynės daina.

Raiškiai perskaitykite tekstą, jį sutranskribuokite.

Mūsų apdaras kiekvieną dieną vis labiau pritampa prie mūsų, įgydamas šeimininko būdo atspaudą, ir mes su juo atsiskiriame nenoriai, vis dar mėgindami pagydyti jį, tarsi tai būtų mūsų kūnas. Niekada nesu paniekinamai žiūrėjęs į žmogų dėl kokio nors lopinio ant jo rūbo; tačiau esu tikras, kad paprastai žmonėms labiau rūpi turėti madingus arba bent švarius ir nelopytus rūbus nei švarią sąžinę.

Henry David Thoreau. Voldenas arba gyvenimas miške.

Priebalsių minkštumas, asimiliacija ir geminatų degeminavimas

Taisyklingai perskaitykite patarles. Kietuosius priebalsius žyminčias raides pabraukite vingiuotai, vienu brūkšniu pabraukite motyvuoto ir dviem brūkšniais nemotyvuoto minkštumo priebalsius atitinkančias raides.

Bloga sėkla ir nesėta auga, o gera ir pasėta nedera. Blogas padėjimas ir geras akis pagadina. Pokštas pokalbyje kaip druska maiste. Žinios, įgytos vaikystėje, panašios į piešinius, iškaltus akmenyje. Akis, kurios mato tik blogį, geriau išlupti. Vyrai valdo pasaulį, o moterys – □ncog. Vyruai sveika pati, broliui – bagota sesuo. Vyrelis kaip bitinėlis, į mergeles kaip katinėlis. Eina, kad kiaušinis nuo galvos nenukristų. Katros motina nebarė, tą žmonės peikia. Motinos mušimas – sviestu tepimas. Motina gali viena adata kelis vaikus išmaitinti, o tėvas keliais arkliais – nei vieno. Žuvys gaudomos tinklu, o žmonės žodžiu. Mandravoja kaip žvirblis žabuose. Eina per mišką ir medžių nemato. Boba gera tik, kuri kvaila. Bobai ašaras šluostyk, tai dar daugiau jų išpils. Boba ir gudriam akis apdums, ir velnią apmaus. Boba laiko tris trobos kerčias, vyras tik vieną. Boba iš ratų – bobos nekrato, ir ratams lengviau, ir bobai geriau.

Nurašykite žodžius, vienu brūkšniu pabraukite nemotyvuoto minkštumo priebalsius žyminčias raides, dviem brūkšniais – motyvuoto minkštumo priebalsius žyminčias raides. Sutranskribuokite šiuos žodžius. Fonetiškai išnagrinėkite kursyvu išspausdintus žodžius.

Bacilà, bebrenà, bejè, bemàž, *bemòlis*, bendrà, bendratis, benzinas, bepigù, bepinìgis, bèregint, beržinis, bètgi, betònas, bičiùlis, binòklis, bitinas, biùras, biùstas, blèfas, blezdingà, bliùkšti, brezentinis, cementinis cinamònas, cinikas, citrinà, civilis, čekas, čekis, čiuptùvas, debiùtas, defèktas, degiklis, dejà, *dekrètas*, delfinas, demagògas, dešimtis, dičkis, didikas, *diktàtorius*, dirèktorius, driskius, ekslibrisas, eksprèsas, etiùdas, figmedis, gerklinis, gesiklis, *giljotinà*, glemžikas, *glicerinas*, glitùs, grimas, gripas, kibirkštis, kirtiklis, *klevìnis*, klikà, klišas, lèksika, liùkas, meniù, mergišius, migrenà, mikčius, nètgi, niùksas, *peniùkšlis*.

Susidarykite veiksmažodžių esamąjį ir būsimąjį laiką. Visus žodžius sutranskribuokite.

Besti, čepsėti, glebti, gležti, kibti, migti, pigti, plikti.

Sutranskribuokite žodžius. Vingiuotai pabraukite kietuosius priebalsius žyminčias raides.

Absoluitizmas, absolventas, aiščiai, ančdėlis, antgalis, antžeminis, apdaras, apgaulė, bėgliomis, bemaž, čiužt, dangtis, darbštuolis, daug, daugmaž, dievaž, dingstis, drožtinis, drožtuvas,

drūtgalys, gangsteris, gaužtis, gniūžtė, gobšuoelis, išdirbis, išganingas, išgąščio, laužtinis, laužtuvas, ožkagrybis, paklysdavo, senamiesčio, skersgatviuose, skruzdžių, užfrontė, užkaboris, užkandinė, užklydėlis, užpelkis, užsienis, užsimerkė, užstalė, žvilgtelėjo.

Parašykite pagrindines veiksmažodžių formas. Jas sutranskribuokite ir taisyklingai perskaitykite.

Baubti, burbtelėti, bėgti, daigstyti, dangstyti, delbti, dilbčioti, dirbti, dirsčioti, garbstyti, gąsdinti, gaubti, gaubstyti, geibti, gniužti, išgraužti, irzti, klibčioti, klibti, knežti, kniūžti. Laužti, lūžti, užkandžiauti, užšokti.

Sutranskribuokite žodžius. Aptarkite jų rašybą ir tarimą.

Aštuonnytis, battraukis, iššūkis, kanapienis, kassavaitinis, kassyk, keturissyk, kiekkart, metturgis, perraša, perryšis, pussausis, pussenis, pusseptinto, pusseserė, pusskrydis, pusstotė, pussvaris, pussjaujis, skerssnukis, skersstaktis, šėmmargis, šešissyk, švarraštis, tarppeivis, tarppirštis, tarpplanetinis, užžandės, užžėlė, vakarryt, viennytis, žiemmitys.

Trumpieji balsiai ir trumpieji skiemenys

Vingiuotai pabraukite trumpuosius kirčiuotus skiemenis. Fonetiškai išnagrinėkite kursyvu išspausdintus žodžius.

Mano manymu, sveika *didesnę* laiko dalį praleisti vienumoje. *Draugija*, netgi geriausia, greit ima varginti ir blaško. Man patinka būti vienam. Aš niekada nebuvo sutikęs *geresnio* draugo už vienumą. Mes dažnai esame vienišesni svetur, tarp žmonių, nei *pasilikę* vieni savo kambary. Kai žmogus mąsto arba dirba, jis visuomet vienas, kad ir kur jis būtų. Vientatvė nematuojama myliomis, kurios skiria vieną žmogų nuo kitų.

Henry David Thoreau. Voldenas arba gyvenimas miške

Sutranskribuokite šiuos žodžius. Vingiuotai pabraukite trumpuosius skiemenis.

- aliuzija, budelis, bruko, buksi, buvo, dribo, dribsniai, dubo, gilė, gina, giria, gužutis, kiras, kipšas, kliuvo, kukis, kukulis, linas, puvo, tu, šilas, viskas, žino, žuvo.
- alyva, apvija, armatūra, balta, bandūra, bite, gėle, giluma, gira, kasa, kepure, kirmėlėse, lašta, liga, nekada, pele, šaka.
- baltesnis, baltesnė, geresnis, geltonesnis, gerėlesnė, jaunesnis, margėlesnė, piktesnė, storesnis, šiltėlesnė, tamsesnė, trumpėlesnis, turtingesnis, žalesnis, žavesnis, žilesnė, žvalesnė.
- aš, bet, kas, klest, mano, mat, na, nes, net, pats, savo, spragt, šast, trakšt, ta, tas, tavo, trept.

e) antrasis, būsiamasis, gerasis, geidžiamasis, manasis, mažasis, mėlynasis, mylimasis, pilkasis, pirmasis, rudasis, savasis, tavasis.

f) degti, degdavau, degdavai, degdavo, degsiu, degsi, degs, degčiau, degtum, degtų, dek, dekime, dekite; kasti, kasdavau, kasdavai, kasiu, kasi, kas, kasčiau, kastum, kastų, kask, kasdamas.

g) apkalba, pakalba, prakalba, nekalba, nebekalba, tekalba, tebekalba; apneša, atneša, paneša, praneša, neneša, nebeneša, beneša, teneša, tebeneša.

h) klapsi, klapsime, klapsite, kapt, straksime, straksite, straksi, šlepsime, šlepsite, šlepsi, trepsime, trepsite, trepsi.

Sutranskribuokite šiuos žodžius. Vingiuotai pabraukite trumpuosius skiemenis, vienu brūkšniu – skiemens centrą.

Aplinka, apkrova, apranga, apskaita, aptakus, atauga, atjauta, aviža, bacila, bailus, bičiulis, byla, birus, detalus, gertuvė, gestas, grikis, iliuzija, išgama, išimtis, jungiklis, legenda, migla, niurzga, odinis, organas, penki, pirtis, rudas, ruoša, sagtis, sala, sukčius, svarba, sukis, širdis, trestas, tvarka, užpilas, vaga, valda, zona, žaizda, žilas.

Sutranskribuokite šiuos žodžius, paaiškinkite. Vingiuotai pabraukite trumpuosius skiemenis, vienu brūkšniu – skiemens centrą.

Abrikosas, amnestija, amplitudė, anatomija, anonimas, antitezė, apelsinas, apetitas, artistas, bagažinė, baltistas, incognito, biudžetas, boikotas, bufetas, chaosas, deficitas, despotas, eksportas, importas, interesas, fasonas, filologas, kabinetas, katalogas, komitetas, kompotas, konkursas, kreditas, motoras, meteoras, pedagogas, portretas, procesas, progresas, protestas, realistas, semestras, telefonas, teleskopas, teroras, transportas, tranzitas, trimestras, vagonas, vizitas.

Sutranskribuokite šiuos žodžius. Vienu brūkšniu pabraukite skiemens centrą.

Akti, atnešti, atkasti, bristi, degti, gesti, kasti, kišti, lakti, lesti, lipti, lupti, mano, mušti, nešti, numušti, nurinkti, nuvesti, padegti, pakišti, paneša, pamesti, pasirinkti, patekti, pramušti, pranešti, praskristi, praveda, rinkti, sekti, skristi, skusti, užakti, užtekti, vesti.

Raskite kirčiuotus trumpuosius skiemenis, juos pabraukite vingiuotai, vienu brūkšniu pabraukite skiemens centrą. Tekstą sutranskribuokite.

Ne dėl savęs rašau. Ir ne mokslingiems vyrams,
bet žmogui paprastam ir motinoms prie vygių,
kurios jau nuo seno papročius mūsų godojo,

sergėjo kalbą ir būdą, taurų gerumą užlaikė-
 idan vaikams ir nūnai tėvynės meilę įžiebtų,
 žadintų siekį dorybės, tikrųjų daiktų pamėgimą.

Noriu aš vėlei antplūdį grasų kryžiuokų,
 kai prievartos krikštu žemaičių žemę plakė.
 O ant probočių kaulų rentė vokiškas žinyčias,
 Visaip išjuokdami pagonišką mūs prigimimą.
 Jų raštvedžiai gi, tokie kaip Eileris Krūzė,
 net vardą Lietuvos, istoriją, kilmę iškraipė.

A. Puišytė. Dvi elegijos Simonui Daukantui.

Sutranskribuokite šiuos žodžius. Aptarkite jų kirčiavimą.

a) ar, arba, bei, bet, ir, jog, kai, kol, nors, o; b) be būtent, dar, gal, jau, juk, juo, juoba, kone, ne
 vėl, vos; c) anot, apie, arti, dėl, greta, iki, link, nuo, palei, pas, su šiapus, tarp, viduj, žemiau; d)
 blykst, bumbt, cit, cvakt, čebarakšt, din, jukš, keberiokit, kybur, knabt, makalai, škac, vau; e) a,
 ai, aiman, ak, deja, dievaži, ei, labanakt, oho, oi, šekit, šit, va, vaje.

Ilgieji balsiai ir dvibalsiai ie, uo. Ilgieji skiemenys.

Parašykite pagrindines veiksmažodžio formas, jas sutranskribuokite.

Bėgti, būti, dygti, griūti, ėsti, kąsti, kloti, mėto, rašyti, spręsti, skūsti, vanoti; gęsta, kelia, meta,
 neša, peni, peri, sako, stato, šala.

Sutranskribuokite šiuos žodžius, paaiškinkite, kuo pasižymi jų kirčiuotas balsis. Fonetiskai išnagrinėkite kursyvu išspausdintus žodžius.

Anąkart, abažūras, adata, ajeras, akūtas, amūras, anyta, apybraiža, apydrūtis, apynys, apynojas,
 apogėjus, arbūzas, atdaras, atograža, ažuolas, ažūras, bakalėja, bambalius, botkotis, branduolys,
 brūzgas, brūzda, būras, būstas, darbadienis, daugsyk, dieglys, dykūnas, duona, draskyti,
 drūtgalys, drūtokas, dūbsoti, dūluota, dūmė, duobė, dzūkas, galąstuvus, garnyras, giedras,
grašgalis, gražtas, gražulas, grūdėtas, jūra, jūs, ienos, ieškovas, ietis, ėdalas, ėdžios, ėglis,
 kasvakar, *kaštonas*, katpėdė, kėbulas, klevas, krūmynas, kūgelis, kūlė, kūlykla, kūlymas, kuodas,
 laštelė, luošys, *macas*, mačas, mūras, mastas, *nuogastis*, nuolat, nuomoti, puodas, puodkėlė,
 prūsai, pūkas, pūkūnė (toks augalas), rytas, rūkas, sklostas (sklastymas), samana, sąmata, sąnara,

šanašos, sandūra, sangrūda, sūnėnas, šalikas, tašas, tešmuo, tūris, tuopa, uodega, uoga, uosis, uošvis, ūgis, ūkana, ražas, rodyklė, rokiruotė, rūdys, rūkana, ruoštas, rūpyba, rūsys, vabalas.

Sutranskribuokite šiuos žodžius. Pabraukite ilguosius skiemenis.

Aguona, apkūnus, aša, bandūra, drąsa, drąsus, dresūra, dūda, gašlus, graža, grūstis, įdomus, ieškiklis, įgula, lūšna, ūmus, rūkykla, slėpykla, slyva, stovykla, struktūra

Išasmenuokite ir sutranskribuokite šiuos žodžius. Paaškindite, kuo pasižymi jų kirčiuotas balsis. Ilguosius skiemenis pabraukite.

Bąla, brązga, brūzgia, drybso, dūdavo, dūksta, dūlėjo, dūmuoja, dūsuoja, dūduoja, gožia, graso, grūmoja, grūzda, kainuoja, karūnuoja, kašnoja, kūpsos, mašto, mazgo, mezga, meta, myga, myzga, myluoja, mena, nūsta (geisti), pajamuoja, plokšta, plūsta, prilygsta, prūsta (lavinasi), pūkuoja, pūška (spuogais beria), puola, pūpsos, pūškuoja, pūva, ražosi, rezga, rūgsta, salsta, sega, sąla, skelia, skyla, slepia, slūgsta, srūva, strygso, stūgso, suklūsta, šąla, šąšta.

Sutranskribuokite žodžius. Taisyklingai išstarkite prigimtinio ilgumo garsus. Vienu brūkšniu pabraukite ilgąjį skiemenį, dviem – trumpąjį .

a) aną, aša, apmąstė, ašėlė, ašos, ašotis, ašotėlis, ažuolas, ažuolinis, ažuoliukas, bąla, drąsa, drąsus, galąsti, galąstuvos, gąsdinti, grąžtas, grąžtelis, grąžulas, kalbą, kašnis, kašnelis, kitąmet, lašta, laštelė, mašlus, sąauga, saką, sąlyga, sąnarys, sąvadauti, sąvartynas, sąvarža, sąvaržėlė, savęs, raštą, raštgalys, raštigalis, žąsis, žąsytė, žąslai, žmoną.

b) brėsdama, gavęs, grėžinys, grėžti, grėžtuvas, įsirežęs, manęs, pamatęs, rėsti, rėsdama, salą, sučėžta “pradedą čėžėti”, trėšti, žaidęs,

c) akį, bylą, drįsti, grėžimas, grėžtuvas, grįsti, grįstkelis, grįšiant, grįžgatvis, grįžtė, grįžti, grįžulas, įdėlnys, įdukra, įgula, įlomis, įnamis, yra, lydeka, lydi, lygiadienis, lįsti, myli, mįslė, pėslas, tįsti, žydi, žįsti.

d) brūkšnys, brūzgynas, būvis, dažu, draugų, džiūvėsis, mažaūgis, mūsiškis, pūslelinė, pūgžlys, pūsleltas, sūnų, sūrių, sūrokas, tūzą, ūgis, ūkininkauti, ūkiskaita, ūsas, ūsorius, žiūronas, žūtis.

e) adė, dėdė, ėglis, gėlas, gėrovos, gydė, grėsti, įbėgis, kėdė, kėbulas, kėglis, mėsmalė, mėšlavežis, nėmaž, patiltė, pėščias, rėtis, rėžimas, rupūžė, skrybėlė, slėnis.

f) atoslūgis, borūžė, botkotis, doras, dorai, dorybė, koštuvas, lova, palovys, molis, motiejukas, nosiaryklė, oras, ožka, ožys, ožiukas, ožkena, pobūvis, riogsoti, rodyklė, sodas, sodyba, šonas, šonelis, užsodė, voras, voriukas, žolė, žolynas.

Sutranskribuokite šiuos žodžius. Pabraukite atviruosius ilguosius skiemenis.

Branduolys, dieglis, dienąnakt, dienmedis, dykaduonis, duobė, duobkasys, duonpelnys, erškėtuogė, ienos, ieškiklis, ieškovas, iešmas, ietis, ieva, išvien, įžiemis, juodbruvys, juodgrūdė, juočkis, juokdarys, giedrintis, kiekvienąsyk, komposteruoti, kuoktelėti, luošys, miegalius, mieguistas, miesčionis, niekuomet, niekšybė, nuodėgulis, nuorūka, nuotykis, piemuo, pietryčiai, pievagrybis, priešybė, priešdėlis, priešgaisrinis, puoddangtis, rieškučios, rokiruotė, ruožtas, svyruoklis, šienvežis, šiuokart, švytuoklė, tešmuo, tuolaik, vienąsyk, viešbutis, vieversys, žiebtuvėlis, žiemryčiai.

Sutranskribuokite žodžių poras. Aptarkite jų kirčiavimo ypatybes.

Grobia – pagrobia, kreipia – atkreipia, lydi – palydi, myli – pamyli, raukia – suraukia, siekia – pasiekia, tyli – patyli, veržia – įveržia, žydi – pažydi.

Sutranskribuokite žodžius. Paaiškinkite, kuo pasižymi jų kirčiavimas.

Akmuo, anoms, dirbtoms, galvoj, galvoms, geroms, jo, jog, joms, juo, kitokius, ko, kol, kuo, nors, po, savoms, tokias, tokias, tokioms.

Nurašę ir sukirčiavę tekstą, vienu brūkšniu pabraukite prigimtinio ilgumo balsius žyminčias raides, dviem brūkšniais – padėtinio ilgumo balsius žyminčias raides.

Kai nėra naujienų, pasigirsta gandai (A. Šidlauskas). Kai tik kvailys mus pagirs – jis jau mums neatrodys toks kvailas (F. de La Rošfuko). Ieškojau laimės kitiems, radau ją sau pačiam (Vaižgantas). Visų brangiausia dovana – patikimas draugas (Euripidas). Paskelbti svetimą paslaptį – išdavystė, paskelbti savąją – kvailystė (Volteras). Būk šaltas kaip ledas ir švarus kaip sniegas, vis tiek tu neišvengsi šmeižto (V. Šekspyras). Pokalbiui daugiau duoda nuoširdumas, negu kalbos šmaikštumas (F. de La Rošfuko). Neklysta tik tas, kuris nieko nedaro, nors tai ir yra pagrindinė jo klaida (L. Tolstojus). Pasaulyje egzistuoja tik vienas didvyriškumas: matyti pasaulį tokį, koks jis yra ir mylėti jį (R. Rolanas). Žmonių daromas blogis pergyvena juos, gėris gi nueina kartu su jais į karstą (V. Šekspyras). Kaip mažai draugų pasiliktų draugais, jeigu jie galėtų sužinoti visas vienas kito mintis (G. Lichtenbergas). Tik prasmingai nugyventas gyvenimas – ilgas (L. da Vinčis). Mylėti yra žmogiška, tik mylėti reikia žmoniškai (Gėtė). Geriau būk paprastas ir garbingas, negu protingas ir melagis (Sofoklis). Galvok dorai, ir mintys subrandins gražius poelgius (L. Tolstojus). Galima priešintis armijų įsiveržimui, bet negalima pasipriešinti idėjų prasiskverbimui (V. Hugo).

Dvigarsiai

Žodžius sutranskribuokite. Vingiuotai pabraukite kirčiuotus dvigarsius, paaiškinkite jų transkripciją. Vienu brūkšniu pabraukite ilgąjį skiemenį, dviem – trumpąjį .

Absurdas, alergija, aliarmas, altas, amt, ankštis, balteglė, baltžemis, barkšt, bomba, bronzas, bunkeris, burmistras, cinkas, dergti, dervišas, desertas, durpžemis, ekspertas, gongas, klumbė (dalgio ašmenų nelygumas), klumpė, kuitena (prastas, neprižiūrėtas gyvulys), kulšis, kultas, kultuvas, kumšt, kumštinė (nepirštuota pirštinė), kumštis, kurdai (tauta, gyvenanti Irane, Irake), kurkė (kalakutė), kurmiaraušis, kurminis, kurmis, kurbė, kursai, kursinis, kurtas (□ncog greitas medžioklinis šuo), limfa, linkt, miltai, miltligė, penkmetis, sirai (Sirijos arabai), tildė (transkripcijos ir leksikografijos ženklas), tiltas, timpa, tinkas.

Žodžius sutranskribuokite. Vienu brūkšniu pabraukite kirčiuotus dvigarsius, paaiškinkite jų transkripciją.

Aplinkkelis, aplink, antžmogis, antskrydis, antsiuvas, akcentas, brezentas, centas, dabar, dangtis, docentas, gandas, kengūra, kerdžius, kempingas, kirčiuotė, lengvinti, penktas, rankinis, rankraštis, rankšluostis, saldė (daigintų rugių miltų gira), sertas (šviesiai rudas arklys), serbai, serbentas, serbentinė, silkė, simbolis, skvernas, smilkti, šimtininkas, šimtmetis, širšinas, tilin, tingis (tingėjimas), tinkamas, tinkles, tinkliškas, tirpalas, tirščiai, vargsta.

Žodžius sutranskribuokite. Vienu brūkšniu pabraukite dvigarsius. Fonetiškai išnagrinėkite kursyvu išspausdintus žodžius.

Anglis, anketa, aplankas, *apyminkštis*, atsargus, apžvalga, birželis, garstytinė, garvežys, *geltonkasė*, giljotina, grandinė, gulsčiukas, įgerklis, injekcija, išskirtinis, *išvirkščias*, kalba, karkasas, karta, *kartoteka*, kranklys, kirvukas, lankelis, lentelė, malkvežys, marti, meldynas, pirklys, premjera, rungtynės, senjoras, *šampinjonas*.

Perskaitykite žodžius, paaiškinkite jų reikšmę. Prisiminkite, kokios yra priegaidės bendrinėje lietuvių kalboje. Paaiškinkite priegaidžių kaitą ir dvigarsių transkripciją.

alksna “alksnių priaugusi vieta” – alksnis, biržė “beržynas” – beržynas, bobius “1. *mergininkas*; 2. *kas kaip boba*” – boba, bulvė – bulvius “kas mėgsta bulves”, gervė – gervinas, kailis – kailius, kalnas – kalnius, klumpė – klumpius, kurkė “*kalakutė*” – kurkinas, meilė – meilužis, molė “*molio žemė*” – molis, pypkė – pypkiaus, puodas – puodžius, seilė – seilius, širšė – širšinas, šluota

– šluošius, varna – varnas, vilkas – vilkė; b) aukštis – aukštas, baltis “*baltas gyvulus*” – baltas, gyvis – gyvas, ilgis – ilgas, Jaunius – jaunas, juodis “*kas juodo plauko ar tamsaus gymio*” – juodas, kietis – kietas, kvaila “*kas kvailas*” – kvailas, kvaiša – kvaišas, lygis – lygus, margis – margas, skystis – skystas, šaltis – šaltas, tankis – tankus, tardyti – tarti, žiopla “*kas žioplas*” – žioplas; c) dailinti – dailus, karsti – kartų, margti – margas, sveikinti – sveikas, šventinti – šventas.

Sutranskribuokite šių žodžių poras. Paaiškinkite priegaidžių kaitą ir dvigarsių transkripciją.

barkštelėti – barkšti, braidžiojo – braido, birzginti – birgzti, čiaužinti – čiaužti, čirškinti – čirkšti, kaltinti – kaltas, karkinti – karkti, kirkinti – kirkti, krykštauti – krykšti, linkčioti – linkti, prunkštauti – prunkšti, siautėti – siausti, snūduriuoti – snūsti, šliaužioti – šliaužti, tįsoti – tįsti, varginti – vargti, verkauti – verkti; b) garbinti – garbę, pėdinti – pėdą, širsti – širdį; c) barškalas – barška, barnis – barti, čiauškalas – čiauška, liurbis – liurbo, smirdžius – smirdo, spingsė – spingsėjo, šliužas – šliuožė, zirza “*kas zirzia, verksnys*” – zirzė.

Sutranskribuokite šias žodžių poras, aptarkite vedinio priegaidės santykį su pamatiniu žodžiu. Paaiškinkite dvigarsių transkripciją.

atkrantė – krantas, antkapis – kapas, antkainis – kaina, bedarbis – darbas, beduonė – duona, begalvis – galva, begrūdis – grūdas, bekojis – koja, belaisvis – laisvė, bemokslis – mokslas, bereikšmis – reikšmė, beširdis – širdis, pakampė – kampas, pakrantė – krantas, prietiltis – tiltas, priešlapis – lapas, prokalbė – kalba, protėvis – tėvas; b) padauža – daužo, padraika – draiko, pajauta – jausti, patauška – tauškia, patranka – tranko.

Sutranskribuokite šias žodžių poras. Parašykite pamatinius žodžius ir paaiškinkite antrojo komponento priegaidės santykį su pamatinio žodžio priegaide bei dvigarsių transkripcijos ypatybes.

Apynkartė “*kartis apyniams vyniotis augant, virptis*”, baltažiedis, bendradarbis, juodaplaukis, gražiadarbis, kaminšluostė, kumpanosis, kupranugaris, raganosis, ragauodegis “*medžiams kenkiantis stambokas plėviasparnių būrio vabzdys*”, riestanosis rudmargis, nugarkaulis, savamokslis, senvagė, šilumvežis, vasarvietė, visaėdis

Sutranskribuokite šias žodžių poras. Paaiškinkite dvigarsių transkripcijos ypatybes.

Daugiakampis – daugiakampis, daugiakraštis – daugiakrāštis, daugiāsienis – daugiāsienis, dulkti – dūlkti, dvāsinti – dvasinti, dvibalsis – dvibalsis, dvieilis – dvieilis, dvinaris – dvinaris, dvimetis

Tekstą sutranskribuokite. Dvibalsius pabraukite vienu, dvigarsius – dviem brūkšniais.

Žmogaus kalba ir jo būdas – taip pat kaip ugnis. Gal ji iš tikrųjų ugnis? Ar tiesos žodis nedegina? Ar nešviečia gūdžiausioje tamsoje? O kaip sušildo daina!

Ugnis ir kalba į pasaulį atėjo su žmogumi. Nors kartais sakoma, jog gyvuliai kalba, bet tai tik palyginimas. Gyvulys vien praneša savo būseną. Jis nekalba. Niekad gyvulys neužkurs ugnies. Ugnis rodo esant žmogų. O žmoniškumas girdėti iš kalbos.

Iš praeities tolumų žmogus atsinešė ugnį, kad ji kasdien tyriau liepsnotų. Žmogaus kalboje slypi jo būdas. Kalbos skambėjimu jis išreiškia savo vertingumą.

Vydūnas. Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių. Tolima ugnis.

Sutranskribuokite žodžius, išrinkite tuos, kuriuose yra nelietuviškų dvibalsių ir juos pabraukite.

Aisčiai, asmenuotė, augti, dešinėj, dėmuo, dounininkai, eufemizmas, euforija, eukaliptas, Europa, greitakalbė, indoeuropeistika, išraiška, klounas, koinė, laureatas, leukocitas, naujadaras, neuralgija, neuropatologas, neutralizacija, neutronas, niauktis, mažoj, oikonimas, pakaitalas, pauzė, rašmuo, terapeutas, veikalas, zuiti, žaibas, žviegesys.

Balsio a virtimas e (supriešakėjimas)

Sutranskribuokite žodžius. Fonetiškai išnagrinėkite kursyvu išspausdintus žodžius.

Alchemija, apačia, arterija, davėjas, *diagrama*, ekspedicija, ežia, gulsčia, intuicija, *jachta*, kančia, nacija, *parodija*, plagiatas, radijas, kalavijas, apvija, artikuliacija, čia, delčia, dialektas, dvasia, fėja, galvijas, *infliacija*, ironija, konstrukcija, sekcija, daugiavagis, *gryčia*, hiatas, injekcija, javapjūtė, radiatorius, *seserėčia*, svočia, talija, trapecija, vonia, žinia, valdžia.

Susidarykite pagrindines veiksmažodžio formas su įvairiais priešdėliais; žodžius sutranskribuokite.

Baudžia, beria, glaudžia, gelia, geria, kelia, laukia, meldžia, slegia, tempia, traukia.

Susidarykite pagrindines veiksmažodžio formas. Sutranskribuokite žodžius; aptarkite balsių kaitą.

Drebia, dreskia, gresia, krečia, kvepia, lekia, srebia, vagia.

Sutranskribuokite prieveiksmius. Aptarkite jų kirčiavimo ypatybes. Vienu brūkšniu pabraukite trumpuosius skiemenis, dviem – ilguosius.

aktyviai, aktualiai, apščiai, apskriai, atsargiai, aštriai, bukiai, budriai, gabiai, gudriai, įkyriai, mandagiai, pigiai, tiksliai, stipriai, šlapiai, užgauliai, vikriai, žaliai.

arčiau, artėliau, blogiau, gerėliau, gudrėliau, įtikinamiau, laimingiau, laisviau, lengviau, lipšniau, narsiau, nykia, patikimiau suprantamiau, smulkėliau, švariau, taupiau, žiauriau, žvaliau.

abejaip, ankščiau, jau, keliaip, naujaip, nedelsiant, pusiau, šiaip, trečiaip, tučtuojau, verčiau.

Sutranskribuokite šiuos prielinksnius ir priešdėlius. Aptarkite jų kirčiavimą.

Į - įbrolis, įdaras, įdirbis, įseserė, įsiuvas, įskaita, įsmauga, įspaudas, įspūdis, įstaiga, įstatai, įsūnis.

Nuo – nuodėmė, nuodžiūvis, nuogastis, nuokrypis, nuolydis, nuorašas, nuorūka, nuoslūgis, nuosvyra, nuotėkis, nuotykis, nuožiūra.

Po – pobūdis, pobūvis, podukra, pogeris, poilsis, pojūtis, pokylis, pokytis, pokrypis, posūnis.

Prie – prieduris, priekampis, priekiemis, prieklėtis, prielangis, prielipa, priešgyna, priešmirtinis, priešpavasarinis, priesvilos.

Prieš – priešdėlis, priešdienis, priešgyna, prieškambaris, priešliaudinis, priešrinkiminis, priešslydis, priešžiemis.

Pro – prokalbė, prolytė, proplikis, proseneliai, prosenolė, proskiepis, protėvynė, protrūkis.

Kartojimo pratimai

Sutranskribuokite patarles. Jas raiškiai perskaitykite.

Varna be šokščiojimo nestovi. Ir gražiausios pievos varlė šoka į balą. Kad kiškiui ne kojos, būt visus išmušęs. Nieks dar nematė, kad šuo mylėtų katę. Daug rankų didžią naštą pakelia. Sunki našta sunkiai pečius sveria. Nieks nežino, kas už šieno vežimo. Gili išmintis kyla iš didelių abejonių. Visi arkliai klumpa, visi žmonės klysta. Trys šimtai žingsnių po valgymo – ir tau nereikės jokios vaistinės. Maži vaikai kelius slegia, dideli – širdį. Žmonos ieškok ausimis, bet ne akimis. Į aukštus bokštus dažnai trenkia žaibas. Kas nepatyrė nelaimės, tas nepažįsta laimės. Kas viską žino, nieko nežino. Kuo ilgiau miegi, tuo trumpiau gyveni. Kas patinka širdžiai, to ir akys ieško. Bloga kalba užmuši, gera neatgaivinsi.

Taisyklingai perskaitykite sakinius. Juos sutranskribuokite.

Žmogus, kurį kiti verčia dirbti, mokytis, yra pavojingas visuomenei (V. Suchomlinskis). Nereikia savęs vertinti aukščiau savo sugebėjimų (Gėtė). Niekas negali spręsti apie kitus, kol neišmoks spręsti apie save patį (Gėtė). Didžiausios nelaimės, pasirodo, visuomet yra nežaboto savanaudiškumo vaisius (Volteras). Mažai žinantys žmonės daug kalba, o daug žinantys – mažai (Ž. Ž. Ruso). Kiekvienas myli Tėvynę ne dėl to, kad ji didelė, bet dėl to, kad sava (Seneka). Pataikavimas niekuomet neatsiranda didžioje sielose (O. de Balzakas). Vien atlikdamas savo pareigą žmogus tampa pilnavertis (A. de Sent-Egziuperi). Visos mintys, kurios turi milžiniškus padarinius, visuomet paprastos (L. Tolstojus). Nepagarba protėviams yra pirmasis nedorovingumo požymis (A. Puškinas). Gyvenimas – tai pareiga, nors ji būtų viena akimirka (Gėtė). Melagiu mes netikime net tuomet, kai jis kalba tiesą (Ciceronas). Veikla neužimtas žmogus niekuomet negali džiaugtis didele laime (H. Heinė). Suklysti būdinga kiekvienam, bet savo klaidą užsispyręs gina tik kvailys (Ciceronas). Išmintingi žmonės apmąsto savo klaidas, kvaili jas pagarsina (H. Heinė). Niekam tikęs tas, kuris tinka tik sau pačiam (Volteras). Kiekvienas, kuris nutolsta nuo idėjų, galų gale gyvena tik vienais pojūčiais (Gėtė). Kai žmogus nežino, į kokią prielauką iriasi, jam nepalankus, bet koks vėjas (Seneka). Įsisąmoninus savo netobulumą, artinamasi prie tobulybės (Gėtė). Auklėjimas prasideda tada, kai žmogus imasi pats save auklėti (J. Vabalas-Gudaitis). Mes esame tikrai laisvi, kai išsaugome sugebėjimą svarstyti savarankiškai (Ciceronas). Darbas mus apsaugo nuo trijų didžiausių blogybių: nuobodulio, ydos ir skurdo (Volteras). Tai ką sunku padaryti, reikia daryti su didžiausiu atkaklumu (Konfucijus). Beveik visa didžios dvasios paslaptis glūdi žodyje “atkaklumas” (L. Tolstojus). Kuo daugiau žmogus duoda žmonėms ir mažiau reikalauja sau, tuo jis geresnis (L. Tolstojus). Jeigu blogiesiems gyvenime gerai sekasi, tai savaime demoralizuoja geruosius (J. Vabalas-Gudaitis). Ne visuomet įmanoma būti herojumi, bet visuomet būtina išlikti žmogumi (Gėtė). Atkaklūs žmonės yra kilnūs (V. Hugo).

Sutranskribuokite ir perskaitykite tekstus. Fonetškai išnagrinėkite kursyvu išspausdintus žodžius.

Žmonių triūsą *ženklina* klaida. Geresniąją savęs dalį jie *bemat* užaria į dirvą vietoj trąšų. Tariamas likimas, paprastai *vadinas* būtinumu, verčia juos kaupti turtus, kuriuos, kaip sakoma vienoje senoje *knygoje*, kandys ir rūdys suės arba išlaužę vagys išvogs. Tai kvailių gyvenimas – priėję jo galą, o kartais ir anksčiau jie patys tuo *įsitikina*.

Henry David Thoreau. Voldenas arba gyvenimas miške

Tie dalykai, kurie atima daugiausia pinigų, niekada nėra tai, kas reikalingiausia studentui. Pavyzdžiui, mokestis už mokslą yra svarbi jo semestro išlaidų dalis, tuo tarpu už kur kas

vertesnes žinias, kurias jis gauna, bendraudamas su labiausiai išprususiais savo amžininkais neimamas joks mokestis.

Henry David Thoreau. Voldenas arba gyvenimas miške

Nepririšk savo širdies prie to, kas laikina, nes Dižla, arba Tigras, tekės per Bagdadą ir tuomet, kai neliks nė vieno kalifo; jei tavo sauja kupina, būk dosnus kaip datulių palmė, tačiau jei neturi ką atiduoti, būk azidas, laisvas žmogus kaip kiparisas.

Henry David Thoreau. Voldenas arba gyvenimas miške

Žmonių draugija paprastai pernelyg pigi. Mes susitinkame pernelyg dažnai, nespėję įgyti jokios naujos vertės vienas kitam. Mes susitinkame triskart per dieną prie valgio ir kiekvienąsyk iš naujo vaišiname vienas kitą tuo pačiu senu paplėkusi sūriu savimi.

Henry David Thoreau. Voldenas arba gyvenimas miške

Mintis, kad esą tautų be kultūros, apskritai paėmus, yra klaidinga. Kiekviena tauta kuria kultūrą. Gyvendama bei *reikšdamasi* ji ir daugina kultūrą. Jei tauta silpnėja be išorės griauinančios įtakos, iš karto pasirodo kultūros stoka.

Reiktų *įsisąmoninti*, kad kiekviena tauta turi savitą kultūrą, kokios neturi ir negali turėti jokia kita tauta. Kai kurių tautų kultūra yra svetimųjų užslopinta, o kai kurių – žymiai pranašesnė. Nereta tauta neturi to, kuo kita taip nepaprastai didžiuojasi, užtat joje yra kai kas ko jokia kita negali sau priskirti.

Vydūnas. Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių.
Kultūrų palyginimas

Lietuvio veiklos kultūrą iš esmės sudaro pastangos darbu kuo *tiksliau įdiegti* kas yra įsidėmėta ir suprasta. Tai, kas reikalauja aklo paklusnumo, jam nerūpi. Taigi žmogus, žmogiškumas jame tobulėja tik tada, kai jis veikla paverčia tai, ką laiko teisinga ir gera.

Labai *įsidėmėtina*, kad lietuviai vertina žmonių veiklą. Nuo seno tikrai žmogaus verta veikla laikomi bene du dalykai. Tai žemės darbas, kuriuo *skatinamas* augimas gamtoje, ir mokymo darbas, kuriuo skatinamas žmoniškumo augimas. Todėl lietuviai ir linkę daugiausia į šio pobūdžio profesijas, tuo tarpu kitos ne itin mėgstamos bei vertinamos.

Vydūnas. Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių.
Veiklos kultūra

Nėra pasaulyje kalbos, kuri neturėtų svetimų kalbų kilmės žodžių, skolinių. Jie užima gana svarbią vietą daugelyje dabartinių kalbų, taip pat ir lietuvių kalboje. Skoliniai rodo istorinę

kalbų sąveiką, santykius su kaimynais ir kartais yra vienas iš kalbos leksikos papildymo būdų. Taigi tautų ir kalbų ryšiai skatina skolinių vartojimą.

Kalbos kultūros požiūriu yra dvejopų skolinių – įteisintų, tai yra vartotinių, ir neįteisintų, tai yra nevartotinių. Įteisinti, tai yra vartotini skoliniai yra dvejopi: tikrieji ir tarptautiniai žodžiai. Jie skiriasi pagal asimiliavimosi laipsnį.

Rudaitienė V., Vitkauskas V. Vakarų kalbų naujieji skoliniai

Taigi, ar *išsilaikys* lietuvių kalbos, veikiamos svetimų, saviti bruožai, pirmiausia priklausys nuo inteligentų pastangų išlaikyti kalbą taisyklingą, paveldėtą ir tikslingą, nuo mūsų galvojimo – ar dažniau mąstysime, kaip geriau lietuviškai pasakyti, ar pasiduosime negalvojimo stinguliui. Turi pati visuomenė suprasti, kokia vertybė yra kalba, kad kartu su kalba galima prarasti tai, ko niekas negali atstoti.

Rudaitienė V., Vitkauskas V. Vakarų kalbų naujieji skoliniai

Bet šiandien *nešlubčiojom*. Nesinorėjo maivytis, garbės žodis! Ėjom kaip dvi nebylės, nė žodeliu nepersimesdamos. Nei iš šio, nei iš to prisiminiau, kad birželio dvyliktą man sukaks trylika metų. Jau! Žmogus jaunas iki septyniolikos. Paskui jį galima nurašyt. Siaubas! Niekaip negalėjau patikėti, kad ir man kada nors bus septyniolika, paskui aštuoniolika... Ir *raukšlės* po akimis. Kaip mane kartais nukankina mintis, kad senatvė jau ne už kalnų! Naktimis prieš užmiegant. O rytais, kai pabundu, šitai pajuntu aštriausiai. Tada norisi spirt į mokyklinį krepšį, sėsti į autobusą, traukinį ar laivą ir leistis, kur akys veda. Nes kokia prasmė iš tų begalinių algebrų, jei tau, žmogau, beliko tik pora pilnaverčių gyvenimo metų...

Kovalevska. Mudvi su Aina

Žmogaus vardas labai glaudžiai susijęs su pačiu asmeniu. Kai kuriose kultūrose, žinoma, *nepriklausančiose* šiuolaikinėms europinėms civilizacijoms, vardas tiesiog tapatinamas su žmogumi. Su tuo susiję dažnai aptinkami vardo ištarimo draudimai (tabu), magija, įvairūs ritualo dalykai. Daug tokių reiškinių relikto pietų slavų tautų liaudies tradicijose pateikia N. Tolstojus ir S. Tolstoja. Tradicijos stiprumą liudija specialus vardo paskelbimo ritualas, iki kurio po pakrikštijimo turėjo praeiti tam tikras laikas – nuo kelių mėnesių iki metų. Yra paliudyta, kad Vakarų Serbijoje atsitikdavo taip, jog mirdavo senas žmogus, o niekas nežinojo jo tikrojo vardo, nes tie, kurie jį žinojo (tėvai ir kūmai), jau buvo mirę.

Gudavičius A. Etnolingvistika

Kaip žinoma, pirmąsyk lietuviai buvo paminėti XI amžiaus rusų kronikose, kuriose jie apibūdinami kaip darbstūs ir taikūs žemdirbiai, o iškilus pavojui – kaip grėsmingi priešai kovos

lauke. 1236 metais, kai vokiečių riterių antpuoliai ėmė dažnėti, lietuvių vadas Mindaugas suvienijo savo gentis, ir, atrodo, sutriuškino Vokiečių ordiną prie Šiaulių, sudarė sąjungą su Novgorodo kunigaikščiu Aleksandru Neviškiu ir įkūrė pirmąją Lietuvos valstybę. 1251 metais jis priėmė krikščionių tikėjimą tiesiog iš Romos, norėdamas pažaboti vokiečių pretenzijas veržtis į Lietuvą. 1263 metais Mindaugas buvo nužudytas Treniotos, kuris vėl oficialiai sugražino pagonių kultą ir apeigas.

P. U. Dini. Baltų kalbos

Nedaug Europoje rasime genčių ir tautų, kurios būtų taip militarizuotos kaip baltai. Daugiau nei tūkstantį metų mūsų protėvių gentys įnirtingai kovojo už savo išlikimą ir laisvę. Ne visoms tai pavyko. Iš istorijos brutaliai buvo išbrauktos ir išnyko daug genčių, gyvenusių dabartinėse Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos valstybėse. Išlikusios suformavo lietuvių ir latvių tautas. Prūsų gentims nebuvo lemta konsoliduotis ir sutvirtėti – tapti tauta. Jos patyrė nesėkmę ir buvo sunaikintos “ugnimi ir kalaviju”.

Baltų ginkluotės tyrinėjimai atskleidė nepaprastai įdomią ir vieną iš turtingiausių materialinės kultūros sričių, savo svarba prilygstančių pagrindiniam visuomenės plėtros varikliui – darbo įrankiams. Ginkluotėje gerai atsispindi baltų visuomenės plėtotė, ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, turtinė diferenciacija.

V. Kazakevičius. Geležies amžiaus baltų genčių ginkluotė

Visų didžiausias tautos turtas esąs kalba, kurioje *atsispindi* pačios tautos praeitis. Praeitis ir nūdiena jungiasi per kalbą. Lietuvių kalbą Daukantas laiko seniausia tarp visų šiaurės kalbų. Graikų ir lotynų kalbos jai esančios sesės, – visos kilusios iš sanskrito kalbos. Daukantas griežtai atremia kai kurių mokslininkų tvirtinimus, kad lietuvių kalbą sudarąs kaimyninių kalbų mišinys. Toks mišinys esanti bažnytinė lietuvių kalba, o ne gyvoji. Religinės knygas vertę įvairūs svetimšaliai, jie ten ir priveisę savo kalbos žodžių. Tautos ir kalbos didybė bei garbingumas esąs neatskiriamas. *Paverpta* tauta, paniekinta ir jos kalba. “Tą teisybę regime, – rašė Daukantas, – Lietuvos ir Žemaičių tautoje, iš kurios kalbos šiandien ne vien diduomenė, bet ir patys kunigai per savo nežinojimą tyčiojasi”. Jis pabrėžia, kad lietuvių kalbos saugotoja buvo liaudis, “išmintingosios motinos” iš aplūžusių trobelių. Jau “Darbuose” sako, jog lietuvių kalba tebegyvuoja, ja galįs rašyti net tas, kas turįs Homero ar Vergilijaus protą ir plunksną.

V. Merkys. Simonas Daukantas

Kas esam mes, kodėl mes nuo kitų skiriamės? Ak, kaip aiškiai kalba iš vidaus. Tik įsiklausyk, taip vienas, su būreliu, kai taip artimai, taip vakare – gal sugulus, patamsy, bevartant

prisiminimų lapus – taip, kai nesikiša kasdienybė: kaip viskas išplūsta, kaip viskas stovi viduj atvira žaizda, kaip viskas!

Ir tada pajunti, kad gali verkti vidury miško, vidury pievos, ir nežinosi ko – gali rymoti galulaukėj rūpintojėliu ir žiūrėt begaliniai ilgai tosin lygumosin, kalnelėsna ir beržynėliuosin. Ak, mano pilkas, *sermėgiau* mano, mano lėtas lietuvi – argi tu galėsi kada būt australu ar brazilu? Ar tai negraudu bus, kai bus Kalėdos, ir nebus sniego? Ar tai bevargdamas nepasigesi berželių ir gluosnių katinėlių? Ir kas bus, kai pasigesi? Ir kai širdis neišlaikys?

J. Mekas. Laiškai Simonui Daukantui

Kalba, būdama ne šios dienos žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kadangi viena pati kalba be žmogaus negyvuoja, tai, kalbos praeitį tirdami, tuo-patim jau mes tiriamo ir taja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba patyrusiam kalbininkui yra tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atsispindi praeitasis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes, kalbininkai, kurie norime pažinti savosios tautos senovę, turime šauktis liudytoju kalbos, kuri viena tegali šiandien savo šviesa pratikti tautos arba tautų senovę uždengiančią miglą.

Būga. K. Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje

Tad kaip atrodo lietuvių negatyvas?

Fizinio portreto ypatybės yra tokios: juodaplaukis arba rudaplaukis, barzdotas, ilgų juodų ūsų, apskrito tamsaus veido, vienaakis, akiniuotas, kumpos arba ilgos nosies, didelių atlėpusių ausų, didelės galvos, išsižiojęs, atsikišusių kaplių, storų lūpų, ilgakaklis. Jo ūgis mažas, pats jis stambios kompleksijos (apkūnus), rengiasi išskirtinės spalvos ar pasiuvimo drabužiais, kuprotos laikysenos, šlubas arba *krypuojančios* eisenos, drebančių rankų, vikrus, bezdalius. Šneka švepluodamas, greitai, laibu balsu.

Butkus A. Lietuvių pravardės

Didelė vertybė žmonių gyvenime – nuoširdi, tikra draugystė. Dar senovės Graikijos mąstytojas Aristotelis teigė, kad “Draugystė – pati būtinausia gyvenime, nes niekas nepanorės gyventi be draugų, netgi ir tuomet, jeigu turėtų visas kitas gėrybes”.

Draugas, draugystė be galo talpūs žodžiai. Kiekvienas iš mūsų tais žodžiais išreiškia ne visai vienodą turinį. Išaukštindamas vieną ar kitą bruožą, savybę, pateikdamas subjektyvų požiūrį į vieną iš aukščiausių žmonių bendravimo formų – draugystę, kiekvienas žmogus ją apibrėžia skirtingai, tačiau esmė visuomet viena: tai brangus, mums artimas žmogus, kuriam ir mes esame brangūs, kuris pritaria mūsų mintims, *poelgiams*, gyvenimo būdui. Jei draugas su kuo nors nesutinka, tuomet tvirtai tikiu, kad jo kritika, ginčai, patarimai yra nuoširdūs, gero linkintys, norintys padėti, nukreipti nuo klystkelių, blogų minčių. Du draugai – tai apibūdinimas dviejų

žmonių, kurie žengia greta, padėdami vienas kitam, palaikydami vienas kitą, jausdami artimą petį, šilumą, paramą, pagarbą, meilę. Draugas – tai žmogus, kurio buvimas šalia tave išaukština, dvasiškai sustiprina.

V. Žemaitis. Draugystė ir bičiulystė

Net pats didžiausias civilizacijos teikiamas komfortas nepajėgia mumyse nuslopinti traukos, kurią jaučiame gamtai. Žalioje miško paunksmėje, *vilnijančio* javo laukus ar žydinčias pievas gaubiančiame tyrame ore, putotose jūros bangose, lengvose ežero vilnyse ar vėsioje upės srovėje, aidint paukščių čiulbesiui ar rūstokam perkūno griausmui, mes kuriam laikui pamirštame slegiančius kasdienybės rūpesčius, atsinaujiname, nejučiomis pasidarome geresni. Tarsi burtams veikiant, mus apima toks pojūtis, lyg susiliestume su gamtos galiomis, taptume neatsiejama jos dalimi.

Valandos, praleistos toliau nuo miesto triukšmo, nuo daugiabučių jo mūrų ir spalvingų reklamų, kiekvienam teikia kažką daugiau negu poilsį. Jos primena sugrįžimą į gimtuosius namus, ilgiau juose nebuvus. Kiek pasisvečiavę, vėl turime grįžti prie darbų, pasinerti į kasdienybės verpetą, o kai sulaukiame atvangos – vėl lyg pas mamą skubame į laukų platumas, į jaukią miško tankmę ar tylią ežero pakrantę. Traukia ne tik pavasario žaluma, vasaros vešlumas, ryškios rudens spalvos, bet ir akinantis žiemos baltumas, jos spengianti tyla.

V. Bagdonavičius. Mūsų pėdsakai gamtoje

Aš buvau užsiėmęs savo *mėgstamu* darbu – turėjau įkurti laužą. Kai viskas aplinkui permirkę, mažą ugnelę tekdavo čiūčiuoti beveik užanty. Iš plonų tošelių, iš parudavusių spyglių arba skiedrelių, padrožinėtų nuo perskelto sausuolio. Ugnis kaip moteris, – sakydavo Vaišvila: – kartais beregint sukelia gaisrą, o kartais turi *prisijaukinti* ją lyg voveraitę.

Vakarop nusigiedrijo, bet mūsų nuotaika tebebuvo apniukus. Išvargę, gremždami niežtinčias nuo dėlių kojas, niurzgėdami pasistatėm palapinę, iškraustėm baidares, kad iškėlę iš vandens galėtume apversti, gražiai sustatėm irklus, po miegmaišiais paklojom paparčių, kurių joks lietus neįmerkia, ir pagaliau susėdom aplink laužą.

Kol nepradėjom gurkšnoti arbatos... – prašneko Vaišvila ir užgesino barzdon įlėkusią žiežirbą. – Sudeginkim ugnį visą negerumą, kurio prisikaupė per šitą dieną. Giliai įkvėpkim ir išpūskim. Iš klampynės išbristi kartais lengviau negu iš savo blogos nuotaikos. Rodos, visas vargas jau praeitas, širdis taip norėtų pralinksmėti, bet kažkoks nelabasis neleidžia, ir tiek. Dar katra įkvėpkim ir išpūskim tą kipšą iš savęs.

– Saja K. Kelias per alyvmedžių sodžių

Kai akmuo jau buvo ant kalno viršaus, jis prilaikydamas atsargiai pakišo po juo vieną pirštine, pakišo kitą... Dar kiek pasukiojo riedulį, ieškodamas pusiausvyros, pataisė pirštines... Sulaikęs kvėpavimą, atsitraukė, o akmuo... AKMUO LIKO STOVĖTI ANT KALNO VIRŠŪNĖS! Lyg žirnis ant kiaušinio smaigalio... PERGALĖ!

Nespėjo švytintis Sizifas nusileisti į slėnį, o ten jau, pamatę jo pergalę, linksmi šūkavo, mojavo rankom subėgę žmonės. Erinijos nebedraudė norintiems kopti į kalną ir greičiau pasveikinti laimėjusį herojų.

Bet Sizifas prisiminė, kaip tie patys žmonės tyčiojosi, kai jam buvo sunkiausia, kaip siūlė akmenį ritinti pilvu, liežuvio ir dar kai kuriom kūno dalim... Sizifas pajuto, kad jam bus maloniau nusigręžti nuo jų, vienatvėj pasinerti į savo džiaugsmą ir tarytum nusiplauti visas patyčias, sąnarius smelkiantį nuovargį ir gaižų erinių raginimą – darbuokis, Sizifai, darbuokis... Jis taip ir padarė: pasuko į šalį ir, vis pasigėrėdamas viršukalnėj pūpsančiu akmeniu, ėmė leistis kitu šlaitu, į kitą kalno pusę.

Saja K. Sizifo akmuo

Garsai daug kuo panašūs į žmones: jie taip pat *rungtyniauja* dėl savo vietos, dėl populiarumo. Priebalsiai praryja balsius ir grumiasi vienas su kitu. Yra tokių, kurie tarytum siekia pradėti tik gražaus turinio žodžius, o kiti sutinka dėtis su bet kuo ir išreikšti bet ką. Jie stengiasi lįsti visur, kur tik jiems pavyksta prasibrauti.

Man kartais atrodo, kad garsai net sugeba priversti žmones vis daugiau šnekėti, rašyti – įvairiausiais būdais *dauginti* tą sudvasintą materijos formą: tam tikrą prasmę turinčių garsų bangas.

Kažkaip netyčia pastebėjau, kad priebalsiu P prasideda labia daug žodžių reiškiančių tai, kas yra išPampė, pasiPūtė ir Paika: paukštis, pelė, pilvas, ponas, povas, pūgžlys, pūkas, puokštė, puta... Kai reikia ką nors pajudinti, pakelti, pernešti, mes turim į žodžio pradžią pastatyti daug jėgos turintį P...

O pavyzdžiui V yra didžiausias individualistas. Pradėdamas žodį, jis nesutinka jungtis su jokių kitu priebalsiu. Ta prasme jis panašus į dvi seseris vienuoles M ir N. Bet jos labai įnoringos ir daugiau niekuo neprimena vyriškojo V. Šiuo priebalsiu prasideda žodžiai, kuriuose jaučiamas užsidarymas, asketiška vienatvė, vyriškumas: vadas, vaga, vagis, valia, vargas, velnias, vėjas, vėžys, vilkas, vynas, vinis, voras ir daugelis kitų.

Saja K. Klaidžiojimas

Žmones sukrečia ne patys dalykai, o nuomonės apie tuos dalykus. Todėl, kai mums kliudo, sukrečia, pykdo mus, niekada nekaltinkite kito žmogaus, tiktai patys save, tai yra savo

nuomones. Kai nesiseka, *neišsilavinęs* žmogus kaltina kitus, pradėjęs lavintis – save, o išsilavinęs žmogus nekaltina nei kitų, nei savęs.

Kai koks nors žmogus užgauna tave veiksmu ar žodžiu, atmink: jis mano, kad elgiasi ir kalba, kaip pridera, – juk jis negali vadovautis tavo įsivaizdavimu, o tiktai savo. Tad šituo vadovaudamasis lengviau pakęsi tave peikiantįjį. Tiktai *kiekvieną* sykį kartok: ”Jam pasirodė”.

Juk avys ir ožkos nenešioja piemenims parodyti, kiek suėda šieno, bet tykiai sau vienos suvirškinusios pašarą, duoda vilną ir pieną. Tad taip ir tu: neišsilavinusiems žmonėms rodyk ne filosofines tiesas, o darbus, kuriuos atlikai todėl, kad suvirškinai tiesa.

Epiktetas

Aš esu tvirtai įsitikinęs, jog svarbiausia problema, su kuria mes susiduriame, yra vienintelė – tai sugebėjimas pasirinkti teisingą minčių kryptį. Jeigu tai pasiseka, vadinasi, mes einame teisingu, visas problemas įgalinančiu spresti keliu.

Markas Aurelijus, įžymus filosofas, vienas iš Romos imperijos vadovų, šią tiesą išreiškė aštuoniais žodžiais: “Mūsų gyvenimas yra toks, kokį daro mūsų mintys”.

Ir iš tiesų... Jeigu mus aplanko džiaugsminga mintis, mes pasijusime esą laimingi. Jeigu apninka tamsios mintys, mes pasijusime nelaimingi. Jeigu galvosime apie ligas, tai greičiau ir susirgsime. Jeigu galvosime apie nesėkmę – daugiau galimybių, kad ji mus aplankys... Gyvenimas nėra paprastas dalykas, ir todėl mes privalome rūpintis savo problemomis, bet ne nerimauti dėl jų...

D. Karnegis

Pempės apskrenda ratu, puola žemyn ir palydi ją kaip kerėtoją, kaip įsigėrusį ir nerandantį namų. Namai čia pat ir sodžius, padrikęs senuose medžiuose. Ir viensėdijos sukilusios ant kalnelių ir jų languose saulėlydžių liepsnos. Miškų ratas arčiau susiglaudžia – sueina visi draugėn artėjant vakarui, tartum viena šeimyna prie savo ugnies. Čia išstatytos trobos, įdiegti sodnai, išvesti keliai ir takai išminti. Visur – kur sukasi žvilgsni.

Beržynas mūru dunkso. Jų viršūnių plonos šakelės pakilusios debesiu. Brazdėjo balta tošis, kai braukė eidamas ranka. Visus *kamienus* reikia paliesti, apkabinti kiekvieną medį, lyg iškeliaujant. Metas iš metų jie stiepėsi, sudiegti nenaudojamoje akmenynėje, kur žagrei išmeikti nebuvo vietos. Vešėjo beržai, gegužės kukavo sulėkusios, ir sula plaukė pragręžtais latakais. Gerdavo ją per šienpjūtę šaltą, skobtelėjusią, pasisemdami iš kubiliuko po sužėlusia avių plūtą.

M.Katiliškis. Užuovėja

Apie gyvenimą? Ne, apie savo gyvenimą aš niekada nebuvau pagalvojęs. Jis pilkas ir paprastas, bet teviškės girios!... O, apie jas aš galiu daug papasakoti! Apie beržą vidury balos, ant

kurio velnias girtuoklius jodindavęs, apie *tūkstantmečius* ažuolus ir apie seną liepą, kurios drevėj balta pelėda perėdavo. Aš žinau, kur skraido perkūno oželis, ko peslys sekmadienio vidurdieny klykia, kodėl pavasarį čivilio kakta rausvėja. Pasakoju apie baltą oželį, vedžiojantį po klampynes vakare išdrįsusį į pelkę įžengti, ir apie ugnies stulpą, vėlinių naktį aukščiau medžių išskylantį.

J. Jankus. Egzaminai

Ne, tai nebuvo nei sandėlis, nei veranda, nei paprasta staliaus dirbtuvėlė. Veikiau savotiškas muziejus. Saulės menkai teapšviesti nuo sienų žiūrėjo keisti paukščiai. Niekada net gyvų jų nebuvau matęs, o čia – viskas pinta, sulipinta iš skalų, drožlių, vytelių, spalvotos vielos. Skėstasparniai, *lenktasnapiai* – visokiausi, – taikūs, ramūs ir įžūlūs plėšrūnai. Jū buvo tiek daug visuose kampuose, palubėje, kad negalėjau atsižiūrėti, akimis bėgdamas nuo vienu prie kitų, vėl grįždamas. Tiktai po valandėlės pačiame pakraštyje, prie nedidelio įvairiausiai įrankiais apkrauto stalo pastebėjau žilagalvį šeiminingą. Žmogus įnikęs smailino kažkokius pagaliukus, neatsakė pasveikintas, sodrus švino spalvos plaukų šepetys vis dar buvo palinkęs, kol pagaliau įgudę pirštai apčiupinėjo paskutinę lazdelę ir tolyn pastūmė peilį.

A. Zurba. Skersvėjis

Skambant gražiai dainai, į ganyklą atėjo Adomas. Jis nešėsi glėbį šalmų. Įgimtas poetinis jausmas širdį pripildė giedros. Tikrai puiku, kai išaušta gražus rytas ir tiesiai į ausį šnabžda vėjas: palaistyk savo gėlę, pasėk savo javus. Puiku ir nuostabu, kai platūs laukai sukelia pakilią nuotaiką arba gailestį, kad žmonija nesugebėjo išsaugoti *pirmyskčio* būvio. Bet lyja lietūs, šviečia saulė, aplinkui viskas tyra, viskas šventa, alsuoja amžinastis. Reikia tik gyventi! Gyventi suvokiant, kad už ištartą skurdų ir neryškų žodį niekada neatleis nei kaimas, kvepiantis vyšniomis, nei sodas, kvepiantis obuoliais. Reikia tik gyventi! Žiūrėti, kaip skraido paukštė. Gėrėtis, kaip žydi gėlė. Klausytis javų kalbos. Jeigu taip gyveni, pasitraukia kasdieniškumo monotonija, ir pasijunti tarsi *antžmogis*.

J. Mačiukevičius. Sielos vibracija

LITERATŪRA

1. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. V., 1994.
2. Lietuvių kalbos gramatika. T. 1. V., 1965.
3. Lietuvių kalba. T. 1. V., 1995.
4. Mikalauskaitė E. Lietuvių kalbos fonetikos darbai. V., 1975.
5. Paketyš A. Aktualūs tarties klausimai// Aktualūs bendrinės tarties klausimai. Seminaro tezės. V., 1993. P. 6 – 9.
6. Pakerys A. Lietuvių bendrinės kalbos fonetika. V., 1995.
7. Pakerys A. Lietuvių bendrinės kalbos fonetikos pratybos. V., 1978.
8. Petkevičienė R. Lietuvių kalbos fonetikos pratimai. Šiauliai, 1998.
9. Petkevičienė R. Lietuvių kalbos dvigarsių sistema. V., 1993.
10. Petkevičienė R. Žodžių ir garsų fonetinis nagrinėjimas. Šiauliai, 1990.
11. Stundžia B. Lietuvių kalbos kirčiavimas. V., 1996.
12. Vaitkevičiūtė V. Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas. V., 2001.
13. Vitkauskas V. Lietuvių kalbos tarties žodynas. V., 2001.

